

54686

54686

ACTA UNIVERSITATIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA ANTIQUA et ARCHAEOLOGICA

Supplementum III.

SZEGED
HUNGARIA
1981

Redigunt

S. SZÁDECZKY-KARDOSS et E. MARÓTI

ACTA UNIVERSITATIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA ANTIQUA ET ARCHAEOLOGICA

Supplementum III.

Kisebb dolgozatok a klasszika-filológia és a régészet
köréből

XIX.

Minora opera ad philologiam classicam et archaeologiam
pertinentia

XIX.

DÉR TERÉZIA

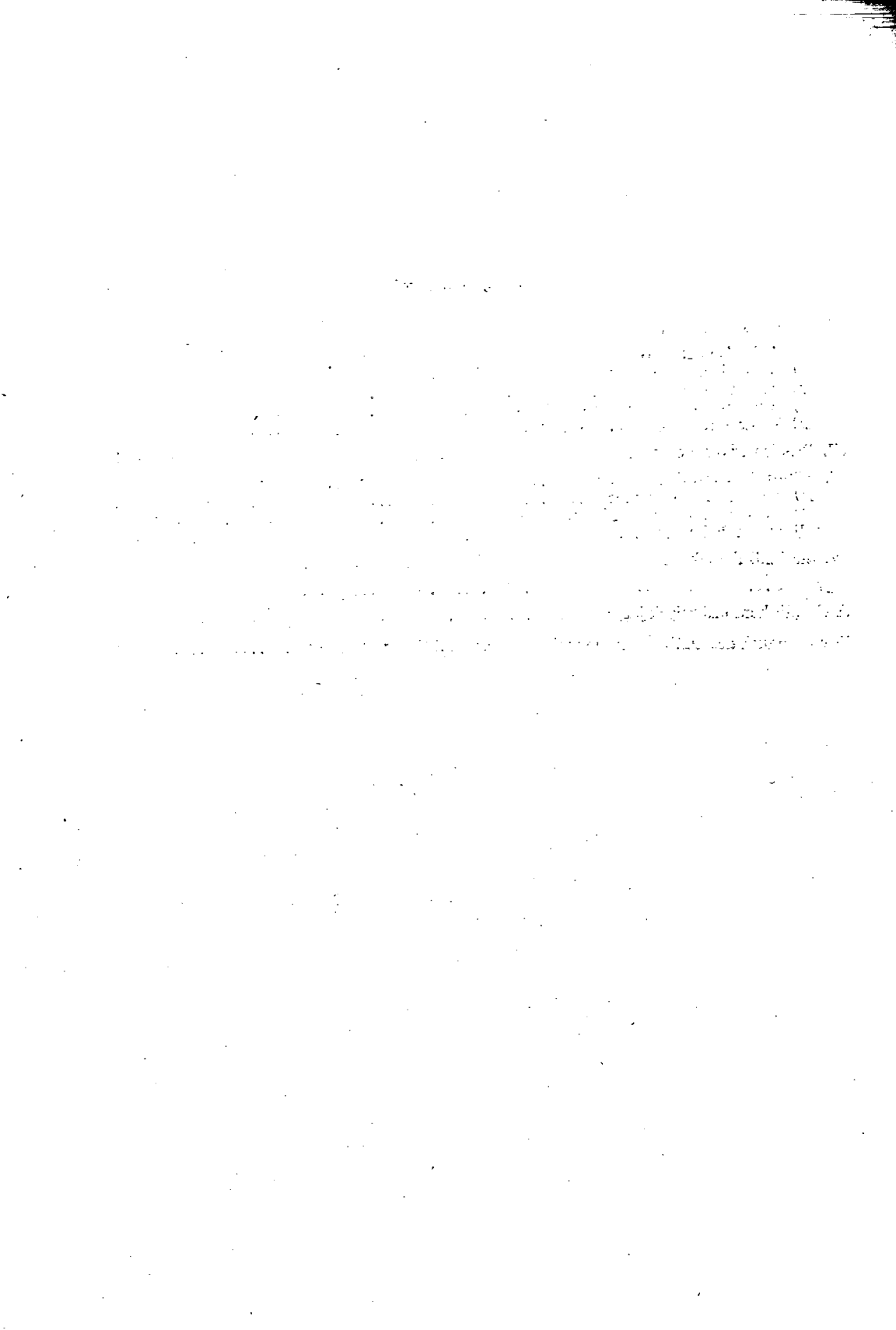
A KETTŐS KÖTÉSŰ DATIVUS
HORATIUSNÁL

Szeged, 1981

Lektor:
Adamik Tamás

TARTALOMJEGYZÉK

I. Bevezetés	5
II. Kettős kötésű dativusok	9
A) Adnominális kapcsolás	9
B) Adverbális kapcsolás	9
C) Adnominális + adverbális kapcsolás	17
D) Vitatott kettős kötésű dativusok	23
III. Problematikus esetek	27
IV. Többszörös kötésű dativusok	33
A) Tisztán adverbális kapcsolás	33
B) Adnominális + adverbális kapcsolás	33
C) Dativushalmazás	34
V. Statisztikai értékelés	39
Jegyzetek	41
A vizsgált horatiusi helyek jegyzéke	49
Der Gebrauch des Dativus mit Doppelanknüpfung bei Horaz (Resümee)	55

I. BEVEZETÉS

Dolgozatunk a Horatius költészetében előforduló, általunk kettős kötésűnek nevezett dativusokat vizsgálja. Először ismertetjük az *ἀπό κοινοῦ* konstrukció problémakörét, majd meghatározzuk, mit értünk *kettős kötésű dativus*-on, s megpróbáljuk kideríteni a két szerkesztés egymáshoz való viszonyát.

Az *ἀπό κοινοῦ* kifejezést az ókori görög grammatikusoktól kezdve napjainkig megtaláljuk a szakirodalomban. A kérdéssel foglalkozó kutatók¹ kifejtik, hogy különböző korokban más és más jelenségek elnevezésére használták, sőt gyakran azonos korban élő grammatikusok is eltérően értelmezik az *ἀπό κοινοῦ*-val jelölt szerkesztést. Ez az ingadozás a legújabb szakirodalomban is megtalálható. Dolgozatunkban nem vállalkozhatunk a kérdés részletes tárgyalására, csupán rövid áttekintésére s a szakirodalomban legelterjedtebb — uralkodónak tekinthető — *ἀπό κοινοῦ* értelmezések ismertetésére.

ZUENDEL a következőképpen foglalja össze a görög szakírók felfogását: „Fit figura haec, cum quod vocabulum semel positum (*λέξις ἅπαξ λεγομένη*), sive praecedit sive sequitur, eadem significatione ad plures enuntiationis partes sententiasve vel eadem vel mutata forma referendum est.”² A szerző rámutat, hogy a későbbi kutatók egy része követi a görögöket, más részük azonban eltérően értelmezi a konstrukciót, gyakran leszűkíti annak határait. A számos — ZUENDEL által is idézett — meghatározás közül PHOEBAMMON definícióját közöljük:

„Ἀπό κοινοῦ δέ ἐστι λέξις ἅπαξ μὲν λεγομένη, πολλάκις δὲ νοουμένη καὶ συντασσομένη, ὡς ἵνα τις εἴπῃ, ἀπελθὼν ἤτησα τοὺς ἄνδρας, μάλιστα δὲ τόνδε καὶ τόνδε. ἀπό κοινοῦ γὰρ συντάσσεται ἐνταῦθα τὸ ἤτησα.”³

GRIMM dolgozatában a görög grammatikusok közül APOLLONIUS DYSCOLUS és AELIUS HERODIANUS nevét említi.⁴ Az alábbiakban APOLLONIUS DYSCOLUS értelmezését idézzük:

„Οἱ δὲ καλούμενοι ἀθροιστικοὶ σύνδεσμοι ἐκ τῶν προκειμένων λόγων ἀπό κοινοῦ λαμβάνουσιν ἢ ὄνομα ἢ ῥῆμα. ἐντεῦθεν καὶ στιγμῆς ἀπροσδεεῖς εἰσιν, ὡς ἂν ἐτι ἐχομένου τοῦ προϊόντος λόγου ὡς πρὸς τὸν ὑποκειμένον. ἐκκείσθω δὲ ὑποδείγματα, ἐκ μὲν τοῦ συνήθους λόγου καὶ Διονύσιος περιπατεῖ καὶ Ἀπολλώνιος, κοινοῦ παραλαμβανομένου τοῦ περιπατεῖ...”⁵

KÜHNER görög grammatikájában széles tartományt állapít meg az *ἀπό κοινοῦ* számára: „Die meisten Fälle der Brachylogie beruhen auf der Redefigur, welche die alten Grammatiker *ἀπό κοινοῦ* nennen, die überall stattfindet, wo ein oder mehrere Wörter ganz oder teilweise in derselben oder in einer anderen Form aus dem Vorhergehenden oder Folgenden entnommen oder ergänzt werden können.”⁶

KÜHNER—STEGMANN latin grammatikája már a következő kifejtést hozza: „...wird auch nicht selten ein Satzteil der zu zwei Satzgliedern oder Gedanken gehört, erst bei dem zweiten gesetzt und daraus in derselben oder in modifizierter Form zu

dem ersten Gliede ergänzt und auf diese Weise der Hörer bis zum zweiten Glied ein Spannung gehalten (sog. *figura àπò κοινού*) ... Pl. *haud sordere visus festus dies, Venus, nec tuom fanum* (Plaut. Poen. 1179.); *hoc caput, o cives, haec belli summa nefandi* (Verg. Aen. 12;572.);...⁴⁷

SZANTYR hasonlóan értelmezi a szerkesztést: „Die Figur ist am besten auf die Fälle der Setzung eines zu beiden Gliedern einer Verbindung gehörigen Wortes erst beim zweiten Glied zu beschränken; die von der antiken Theorie und vielfach auch in modernen Abhandlungen zu *àπò κοινού* gezählte Erscheinung der entsprechenden Entnahme eines gemeinsamen Wortes aus dem ersten Glied beruht auf einer wesentlich anderen sprachpsychologischen Situation ... Die einmalige Setzung eines gemeinsamen Wortes beim zweiten Glied hängt zusammen mit dem Satzbau nach dem sog. Gesetz der wachsenden Glieder... Pl. *laus illi debetur et a me gratia maior* (Hor. Sat. 1,6,88.); *medicamento et suis venenis* (Plaut. Pseud. 870.); *hunc quaestum obtineo et maiorum locum* (Plaut. Persa 61.); *ditior hic aut est quia doctior* (Hor. Sat. 1, 9,51.);...⁴⁸

A szerkesztés lényege tehát, hogy egy beszédrész, amelyet ugyanolyan vagy más alakban két helyre kell értenünk, csupán egyszer szerepel a szövegben, többnyire a második helyen. A kifejezésmód ezáltal tömörebbé válik.

Így állhat az *alany*, az *állítmány*, a *jelző*, az *adverbium*, a *praepositio*, a *kötőszó*, a *tagadószó*, *egész mondat* (különösen *vonatkozó mondat*).⁹

GRIMM az *àπò κοινού* értelmezés újabb fejleményének tekinti — az ókori és az őket követő kutatók felfogásához képest — azt a formát, amelynek horatiusi előfordulásáról értekeznek.¹⁰ A jelenség meghatározásakor SCHMALZOT idézi: „Wir verstehen darunter die gleichmässige Beziehung eines Satzgliedes auf zwei andere, z. B. *Nep. Thras. 2,4: neque tamen pro opinione Thrasybuli auctae sunt opes, wo Thrasybuli ebensogut zu opes wie zu opinione gehört.*“¹¹

Ez a definíció azonban nem pontosan a GRIMM által vizsgált jelenségre szabott meghatározás, hiszen magában foglalja az *àπò κοινού* másik típusát is. A következő horatiusi hely szerepel SCHMALZ példái között: *laus illi debetur et a me gratia maior* (Sat. 1,6,88.).¹² GRIMM önálló meghatározást nem ad. A szerkesztés mibenlétére, lényegére vonatkozó megjegyzéseit részben a bevezetésben, részben a példák alapján levont következtetések között találjuk meg.¹³

SCHMALZ és GRIMM értelmezése szerint a közös kifejezés elhelyezkedése változatos. GRIMM dolgozatában részletesen kitér e kérdés elemzésére.¹⁴

Az alábbiakban közlünk néhány GRIMM által *àπò κοινού*-nak tekintett példát: „...C.I.2.23—24. *audiet pugnans vitio parentum // rara iuventus. vitio parentum: ablative of causae with rara and pugnans, the latter being almost equivalent to pugnans, (or perhaps with the expression audiet pugnans).*

...(same text) *parentum: possessive genitive with vitio; subjective genitive with pugnans. ...*

...C.I.3.28. *ignem fraude mala gentibus intulit; gentibus: dative of the indirect object with intulit; dative of reference with mala. ...*

...C.I.3.32—33. *semotique prius tarda necessitas // leti corripuit gradum. prius: limits tarda and semoti and seems equally necessary with each. ...*”¹⁵

Amint látni fogjuk, GRIMM *àπò κοινού* felfogása lényegében megegyezik a mi kettős kötés értelmezésünkkel.

RAMACH értekezésében hasonló jelenség tűnik fel: „*Sed aliud genus dicendi, quod non semper respici solet, mihi ad figuram àπò κοινού esse referendum videtur; id est, quo pars orationis duobus sententiae membris, ad quae pariter pertinet, in medium inseritur, id quod in sermone Germanico nominamus schwebende Bezie-*

hung ... Pl. Curt. Ruf. III, 11,9: Circa currum Darei iacebant nobilissimi duces... Vocabulum *Darei* referendum est ad substantivum *currum* et ad vocabula *nobilissimi duces*...¹⁶ A RAMACH által összegyűjtött 6 példából 5 genitivus, 1 pedig praepositíós kifejezés.

Ezek után ismertetjük, mit értünk *kettős kötésű dativus*-on. A dativus, mint ismeretes — a nominativust és a vocativust kivéve —, a többi esettel együtt úgynevezett *casus obliquus*, tehát mondatbeli szerepét tekintve valamely más mondatrésztől függ, annak van alárendelve. A dativus a genitivusszal együtt absztrakt—logikai módon kapcsolódó mondatrészeket jelöl. A dativust szekunder tárgynak is tekinthetjük, mert valamely személynek, ritkábban dolognak az alany cselekvéséhez viszonyított távolabbi vonatkozását fejezi ki.¹⁷ A *casus obliquus*-ok kapcsolódása lehet *adnominális* és *adverbális*. Dolgozatunkban azokat a dativusokat vizsgáljuk, amelyek nem egy, hanem két szóhoz kapcsolódnak, két szónak vannak alárendelve. Ezeket a dativusokat nevezzük *kettős kötésű dativusoknak*. Olyan példák is előfordulnak, amelyeknél a kapcsolódás többszörös. Az elmondottakból logikusan következik, hogy nemcsak dativus, hanem bármely függő eset állhat *kettős kötésben*, azaz lehet két — azonos casust vonzó — szónak egyszerre alárendelve. A *kettős kötés* esetében a *kapcsolódási pontokat képező tagok ugyanabban a (tag)mondatban helyezkednek el, s nem állnak egymással mellérendelt viszonyban*. A *kettős kötés* nem követel meghatározott szórendet, a közös kifejezés elhelyekedése többféle lehet. A legszebbek természetesen azok a példák, amelyeknél a közös tag centrálisan helyezkedik el.

Érdekes és igen ritkának tűnő forma, amelyre GRIMM és más kutatók is felhívják a figyelmet. Ilyenkor a szerkesztés eleget tesz a *kettős kötés* követelményeinek, de a vezérszók csupán azonos hangzású, valójában azonban két különböző casusként értelmezhető alakot vonzanak, vagyis a közös kifejezés két casust reprezentál. Dolgozatunkban érintettük e konstrukció kérdését is.

Amint rövid áttekintésünkéből kitűnik, a görög grammatikusok és a modern szakirodalom sok képviselőjének *ἀπό κοινῶν* felfogása nem azonos a mi *kettős kötés* értelmezésünkkel. Ha az *ἀπό κοινῶν* szerkesztéshez való viszonyát akarjuk meghatározni, elmondhatjuk, hogy a *kettős kötés* is *ἀπό κοινῶν*, hiszen van közös tagja, amely két másikhoz tartozik, azonban annak egy sajátos típusa, amely az említett követelményeknek eleget tesz.

A latin nyelv sajátos szerkezete, alig kötött vagy éppen kötetlen szórendje miatt kiváló lehetőséget nyújt a vázolt szerkesztés alkalmazására. Hozzájárul ehhez a latin nyelvnek a rövid, tömör kifejezésmódra való törekvése is.¹⁸

Ejtsünk néhány szót arról, miért választottuk a *kettős kötés* kifejezést. Amint látuk, RAMACH a *schwebende Beziehung* megjelölést használja, HEINZE egyik horatiusi hely (Epist. 2,2,142.) magyarázatánál *Doppelbeziehung*-ként említi,¹⁹ BORZSÁK ugyan ezen hely kapcsán a *kettős vonzat* kifejezést használja.²⁰ NISBET—HUBBARD kommentárja a Carm. 2,14,15—16. kapcsán a *double duty of the case* megjelölést alkalmazza,²¹ s a *double duty* előfordul GRIMM dolgozatában is.²² A magunk részéről a *kettős kötés* kifejezést tartottuk a legegységelműbbnek annak érzékeltetésére, hogy egy *casus obliquus* (esetünkben dativus) az általunk ismertetett módon kötődik két szóhoz.

Néhány PORPHYRIO-példa mutatja, hogy az ókorban is felvetődött az úgynevezett *kettős kötés*ként értelmezhető szerkesztés problémája az egyes auctor-helyek magyarázatánál.

- a) navis, quae tibi creditum
 debes Vergilium: finibus Atticis
 reddas incolumem...
 (Carm. 1, 3, 5—7.)

Idézett helyünkhöz a következő megjegyzést fűzi PORPHYRIO: „ambiguum utrum *debes finibus Atticis* an *finibus Atticis reddas* accipiendum sit.”²³ PORPHYRIO arra törekedett, hogy a dativust egyetlen szóhoz kapcsolja, de nem tudta eldönteni a kötődés kérdését. Az említett helyet nem tekintettük kettős kötésűnek, a *finibus Atticis*-t a *reddas*-hoz kapcsoltuk. Van azonban olyan értelmezés is, amely szerint a dativus mindkét szóhoz kapcsolódik.²⁴

- b) magnum illa terrorem intulerat Iovi
fidens iuventus horrida bracchiis
(Carm. 3, 4, 49—50.)

„ordo est: *fidens bracchiis iuventus horrida*, melius enim intellegitur quam *horrida bracchiis*.”²⁵ A *bracchiis* kötődése a még élő nyelvérzéssel rendelkező PORPHYRIO számára is problémát jelentett. A kérdéses helyet dolgozatunkban elemezzük (84. példa).

- c) obscurata diu populo bonus eruet...
(Epist. 2, 2, 115.)

„antiqua et obsoleta senio in consuetudinem revocabit. et utrum *populo obscurata* an *populo bonus*.”²⁶ A fenti hely értelmezésével dolgozatunkban szintén foglalkozunk. 14. példa).

- d) Ibis Liburnis inter alta navium,
amice, propugnacula,
paratus omne Caesaris periculum
subire, Maecenas, tuo:
(Epod. 1, 1—4.)

„non videtur verecundiae Horati convenire, ut amicum se Maecenatis dicat, cum clientem debeat dicere. numquid ergo sic ordinanda phrasis est, ut *amice Caesaris* intellegamus et ideo *bis Caesaris accipiendum erit*, ut sit tale: *amice Caesaris, Maecenas, ibis Liburnis paratus periculum Caesaris tuo periculo subire*?”²⁷ Ez a PORPHYRIO-magyarázat teljesen azonos a mi kettős kötés értelmezésünkkel.

Anyaggyűjtésünk Horatius valamennyi művére kiterjedt.²⁸ Külön csoportba soroltuk a *kettős kötésű dativusokat* (ezen belül az *adnominális + adnominális*, az *adverbális + adverbális*, az *adnominális + adverbális* kapcsolásúakat, valamint a *vitatott kettős kötések*) és a *többszörös kötésű dativusokat* (ezen belül az *adverbális + adverbális*, az *adnominális + adverbális* kapcsolásúakat és az úgynevezett *dativushalmozást*). Ezeket a csoportokon belül alcsoportokat állapítottunk meg az egyes *dativus-típusok* szerint. Ezek az alcsoportok nem merev, egymástól élesen elhatárolt kategóriákat jelentenek, hiszen a szöveg értelmezése szerint ugyanaz a dativus olykor egyik kapcsolódási pontját tekintve is többféle árnyalatot hordozhat. Éppen ez a jelentésárnyalatbeli gazdagság adja az egyes helyek érdekességét. Az alcsoportoknál először mindig a *homogén*, utána a *heterogén* jellegű kötések tárgyaljuk.

Dolgozatunkban megkíséreltünk néhány olyan helyet is értelmezni, amelyek megoldása erősen vitatott, problematikus. Az egyes példák elemzése után megpróbáltunk általánosabb érvényű következtetéseket levonni a kettős kötésű dativusok horatiusi használatára vonatkozóan.

A vizsgált horatiusi helyeket folyamatos arab számokkal jelöltük, függetlenül a dolgozat tagolódásától. A szerintünk kettős vagy többszörös kötésű dativust tartalmazó példáknál a sorszám mellé + jelet tettünk. ++ jelet használtunk azoknál a példáknál, amelyeknél a kettős, illetve többszörös kötésű dativusra az általunk használt művek nem hívják fel a figyelmet. Azon helyek esetében, amelyek véleményünk szerint nem tartalmaznak kettős kötésű dativust, a sorszám mellé nem tettünk jelet.

II. KETTŐS KÖTÉSŰ DATIVUSOK

Az alábbiakban a *kettős kötésű dativust* tartalmazó példákat tárgyaljuk.

A) Adnominális kapcsolás

Az első helyre a tisztán adnominális kapcsolás került.

1. ++ ...casu venit *obvius* ILLI
adversarius...
(Sat. 1, 9, 74—75.)

Az *illi* datívus kapcsolódási pontjait kell megállapítanunk. Véleményünk szerint egyaránt kapcsolódik az *obvius*-hoz és az *adversarius*-hoz. Egy olyan utcai jelenetről van szó, amikor Horatius és az *ille*-vel jelölt fecsegő „költőtárs” — aki karrierje reményében peres ügyének tárgyalását is elmulasztja — együtt halad, s így találkoznak szembe az *adversarius*-szal. Itt azonban nem egyszerűen arról van szó, hogy az illető szembe jön velük, hanem arról, hogy éppen ellenfele útjába kerül. Az *obvius* mellett az *illi* directionis jellegű, de az összefüggésből következően *incommodi* értelme is van. Erre a kapcsolódási pontra mutat rá Bo.²⁹ Az *adversarius* jelentése idézett helyünkön: „qui adversus aliquem in iudicio agit.”³⁰ Mellette a datívus *incommodi* árnyalatot hordoz. Értelmezésünket erősítheti a datívus centrális elhelyezkedése. Meg kell jegyeznünk, hogy az *obvius* (*venit*) erősen igei jellegű.

B) Adverbális kapcsolás

A következő csoportot az *adverbális + adverbális* kapcsolású kettős kötésű dativusok képviselik. Adverbális kapcsolásnak tekintjük a különféle igenevekhez való kötődéseket is.

a) Homogén kettős kötések

Ilyenkor a datívus mindkét kapcsolódási pontját tekintve azonos vagy hasonló jelleget, árnyalatot hordoz.

aa) Először azokat a példákat tárgyaljuk, amelyeknél a datívus mindkét kötését tekintve *commodi* értelmű.

2. + ergo *obligatam redde* IOVI dapem
(Carm. 2, 7, 17.)

A két szó, amelynek a datívus alá van rendelve, az isteneknek tett fogadalom és áldozatbemutatás fogalomkörébe tartozik. Ezen igék mellett a datívus-vonzat ősi jelenség,

természetesen *commodi* árnyalattal. Az *obligatum* jelentése, ha a *dapem*-re vonatkoztatjuk, „repromissam ac debitam”,³¹ ha jelzőcserével a *carmen* címzettjéhez kapcsoljuk, az áldozatot bemutató személy „lekötelezettségéről” van szó.³² A dativus kettős kapcsolása mindkét értelmezés mellett indokolt. Így kapcsolta a dativust GRIMM.³³

3. + + *Virtus recludens* INMERITIS mori
 caelum negata temptat iter via
 (Carm. 3, 2, 21—22.)

Vizsgált dativusunk az *inmeritis*. A *recludens*-hez való kapcsolódása könnyen belátható. Az alany a megszemélyesített *Virtus*. Az *inmeritis mori* számára (javára) *recludens caelum, temptat iter caelum*. A dativus a *recludens* mellett *commodi* jellegű. A *Virtus negata (mortalibus) temptat iter via*, a kérdés az, hogy kinek a számára „tör utat”. Elképzelhető, hogy az *inmeritis* ide is kapcsolható, hiszen az erény biztosítja számukra a halhatatlanságot. A HEINZE által gondolati párhuzamként idézett két példa közül különösen az alábbi erősítheti ezt az értelmezést: „Romulum ... etiamsi natura ad humanum exitum abripuit, virtus tamen in caelum dicitur sustulisse (Cic. rep. I. 25.).”³⁴ BORZSÁK értelmezése szerint a *Virtus* magának tör utat az ég felé.³⁵ Példánkban mindkét szóhoz kapcsoltuk a dativust. Szerepel idézett helyünkön egy kettős kötésű accusativus is. A *caelum* a *recludens* mellett accusativus obiectivus, az *iter temptat* mellett úgynevezett irányjelölő accusativus.

4. + + per liberos te, si *vocata* PARTUBUS
 Lucina VERIS *adfuit*,
 per hoc inane purpurae decus precor,
 (Epod. 5, 5—7.)

Vizsgált helyünkön a *partubus ... veris* kifejezésnek az *adfuit*-hoz való kapcsolódása könnyen belátható. A dativus *commodi* jeleget hordoz. A másik kapcsolódási pont a *vocata*. Megítélésünk szerint a *vocata*-hoz ugyanúgy *commodi* értelemmel kapcsolódik a dativus, mint az *adfuit*-hoz. Noha a *vocata* participium perfectum, nem dativus auctorisoról van szó, hiszen a *vocata* logikai alánya *a te*. Ezt a formát a megelőző *te* accusativusból vonhatjuk el. Értelmezésünket a következő horatiusi hely támogatja: *quem vocet divum populus ruentis // imperi rebus?...* (Carm. 1, 2, 25—26.). Itt a dativus *commodi*ként fogható fel.³⁶ A *vocare* + dativus *commodi* szerkesztés teljesen megegyezik vizsgált helyünkkel. A *vocata* abszolút használatban is előfordul (pl. Carm. 2, 18, 40., Carm. 3, 22, 3.). Kapcsolásunkat a fenti értelmezéssel próbáltuk alátámasztani.

5. + *emancipatus* FEMINAE
 fert vallum et arma miles...
 (Epod. 9, 12—13.)

Az *emancipatus* mellé oda kell értenünk: *ab Antonio*,³⁷ jelentése „subiectus, in servitutum deditus”.³⁸ Mindkét szóhoz kapcsolta a dativust GRIMM.³⁹

6. + ...aequum est
 PECCATIS veniam *poscentem reddere* rursus.
 (Sat. 1, 3, 74—75.)

A *peccatis* dativust GRIMM egyaránt kapcsolja a *reddere*-hez és a *poscentem*-hez, valamint rámutat arra, hogy a *veniam* accusativus ugyancsak kapcsolódik a két szóhoz.⁴⁰

10. + ...merito quin ILLIS Iuppiter ambas
iratus buccas inflet...
(Sat. 1, 1, 20—21.)

Bo kapcsolását az előző példában láttuk. GRIMM mindkét szóhoz köti a dativust.⁴⁶ Az utóbbi értelmezéshez csatlakozunk s a dativust kettős kötésűnek tekintjük.

ac) A következő csoportot a *commodi*+*incommodi* típusú kapcsolások adják:

11. + frustra per autumnos nocentem
CORPORIBUS metuemus Austrum:
(Carm. 2, 14, 15—16.)

A dativust HEINZE egyszeres kötésűnek tekinti és a *nocentem*-hez kapcsolja.⁴⁷ BORZSÁK a *metuere alicui* szerkesztés lehetőségére is rámutat.⁴⁸ Idézett helyünk érdekességét az adja, hogy a *corporibus* dativus kettős kötésű, és benne együtt van jelen a *commodi* és az *incommodi* értelem. Ez a két dativus-típus ugyanis teljesen azonos alapon nyugszik, ugyanannak a kategóriának ellentétes pólusait fejezi ki. Értelmezésünket megerősíti a dativus centrális elhelyezkedése. Amitől féltjük testünket, közvetlenül a *metuemus* után helyezkedik el, így a *metuo* kétféle vonzata is szépen érvényesül, s az ige szintén centrális elhelyezkedésű azon tagokhoz viszonyítva, amelyekre vonatkozik. Hasonlóan tűnik ki a *metuo* kétféle vonzata az alábbi példában: te suis matres metuunt iuvenis (Carm. 2, 8, 21.). NISBET—HUBBARD, GRIMM és PLESSIS rámutat a *corporibus* dativus mindkét kapcsolódási pontjára.⁴⁹

12. + infamis Helenae Castor offensus vice
fraterque magni Castoris victi prece
adempta VATI reddidere lumina:
(Epod. 17, 42—44.)

A *vati* az *adempta* mellett *incommodi*, a *reddidere* mellett *commodi* értelmet hordoz. Mindkét szóhoz kapcsolta a dativust GRIMM.⁵⁰

13. + + ...TIBI quidnam accedet ad istam
quam puer et validus praesumis mollitiem, seu
dura valetudo incidereit seu tarda senectus?
(Sat. 2, 2, 86—88.)

Az *accedo* jelentése helyünkön „adiungor, addor”, a szerkesztésről Bo a következőt jegyzi meg: „cum ad et acc.”.⁵¹ Az *incido* értelme „supervenio, advenio”.⁵² Véleményünk szerint a *tibi* dativus *commodi* az *accedet* mellett, dativus *incommodi* az *inciderit*-hez kapcsolva. A sajátos *commodi*, illetve *incommodi* értelem a szövegösszefüggés alapján hámozható ki. Az első kapcsolódási pont, az *accedet* a *tibi* dativusszal együtt a főmondatban, a másik, az *inciderit* az alárendelt tagmondatban helyezkedik el. Dativusunk eleget tesz a kettős kötés követelményeinek.

14. + *obscurata* diu POPULO bonus eruet...
(Epist. 2, 2, 115.)

HEINZE és BORZSÁK a dativust az *obscurata*-hoz kapcsolja.⁵³ Véleményünk szerint a *populo* az *eruet*-hez is kapcsolható. Az *obscurata* mellett dativus *incommodi*, az *eruet* mellett dativus *commodi*. Mindkét kapcsolódási pontot feltüntette GRIMM.⁵⁴ Felmerül a *bonus*-hoz való kötődés kérdése is.⁵⁵ A *bonus* jelentése idézett helyünkön „peritus”,⁵⁶ tehát nem kapcsolódik a *populo* dativushoz. A régiségek ismerőjét, tudós férfit jelöl.

ad) *Satis est* + *dativus commodi* típusú kapcsolás:

15. + non ego; nam *satis est* equitem MIHI *plaudere*,...
(Sat. 1, 10, 76.)

Így kapcsolta a dativust GRIMM.⁵⁷ Idézett helyünk értelmezésével FRAENKEL is foglalkozik.⁵⁸ A *plaudo* jelentése itt „applaudo”; az ígét dativusszal szerkeszti Bo.⁵⁹

ae) Az alábbi csoportba az *incommodi* + *directionis*—*igevonzat* jelleget hordozó kötéseket soroltuk:

16. + + et INQUIETIS *adsidens* PRAECORDIIS
pavore somnos *aufferam*.
(Epod. 5, 95—96.)

Az *adsidens* dativus-vonzata nem szorul megerősítésre. *Adsidere alicui*: általában beteg mellé segítő szándékkal, együttérzéssel. Természetesen a dativus példánkban nem hordozza a *commodi* jelleget, csupán *directionis*—*igevonzatként* fogható fel. Az *auffero* ige szintén járhat dativusszal. Állításunkat a következő horatiusi hely igazolja: *tibi qualum Cythereae puer ales, tibi telas operosaeque // Minervae studium aufert ...* (Carm. 3, 12, 4—5.). Az *inquietis ... praecordiis* tehát az *auffero* mellett tágabb értelmű dativus *incommodi*.

17. + ...an TIBI *mavis*
insidias fieri pretiumque avellier ante
quam mercem ostendi?...
(Sat. 1,2, 103—105.)

A dativust az *avellier*-hez és az *insidias fieri*-hez kapcsolódó *ἀπὸ κοινῶς*-nak tekinti ti Bo.⁶⁰ GRIMM a *fieri*—*avellier*-hez és az *ostendi*-hez köti a *tibi*-t.⁶¹ A magunk részéről GRIMM megoldásához csatlakozunk.

18. + *Mulvius et scurrae, TIBI non referenda precati,*
discedunt...
(Sat. 2, 7, 36—37.)

A *precati* mellett a dativus *incommodi* értelmű: „átkokat szórnak rád”. Problematikusabb a kapcsolódás a *non referenda* esetében. Véleményünk szerint a *tibi* ehhez is kapcsolható: „olyan átkokat szórnak rád, amelyeket jobb nem tudnod”. Ebben az esetben a dativus *igevonzatként* járul a kifejezéshez. Mindkét helyre kapcsolja a dativust Bo.⁶² BORZSÁK a *non referenda*-t „reprodukálhatatlan”-ként értelmezi.⁶³

19. +¹ hic dies anno redeunte festus
corticem adstrictum pice dimovebit
AMPHORAE fumum bibere INSTITUTAE
consule Tullo.
(Carm. 3, 8, 9—12.)

A vizsgált dativus az *amphorae ... institutae*. BORZSÁK a *dimovebit*-hez kapcsolja a dativust, vagyis a „dies festus” a szurokkal bekent dugót kimozdítja az *amphorából*.⁶⁴ A dativus a *dimovebit* mellett *incommodi*—*separationis* jellegű. Bo az *amphorae*-t

az *adstrictum* melletti dativusnak tekinti, de megjegyzi: „potest et genit. intellegi.”⁶⁵ Véleményünk szerint a dativus az *adstrictum*-hoz is kapcsolható, hiszen a *cortex* szu-
rokkal van az amphorához erősítve, pecsételve. Így a dativus *directionis* értelmű.

af) A következő dativusok *auctoris* jellegűek:

20. + SICUI praeterea validus male filius in re
praeclara *sublatus aletur*,...
(Sat. 2, 5, 45—46.)

A dativus egyaránt kapcsolódik a *sublatus*-hoz és az *aletur*-hoz. Az *aletur*-hoz való kötődése könnyen belátható. A *sublatus* annyit jelent, hogy a szóban forgó gazdag ember a „felemelés”-sel ismerte el saját gyermekének az újszülöttet, s ezzel vállalta felnevelését. Helyünk magyarázatával BORZSÁK és HEINZE is foglalkozik.⁶⁶ Mindkét szóhoz kapcsolja a dativust GRIMM.⁶⁷

21. +...miseri, QUIBUS
intemptata nites:...
(Carm. 1, 5, 12—13.)

Példánkban a *quibus* dativus az *intemptata* mellett egyértelműen *auctoris*, a *nites* mellett *iudicantis* árnyalatú. Mivel az *auctoris* és a *iudicantis* rokon dativusok, lehetségesnek tartottuk példánkban e csoportba történő besorolását. Mindkét szóhoz kapcsolta a dativust GRIMM.⁶⁸ POESCHL részletesen elemzi a költeményt és kijelenti: „Der Satz *miseri etc.* enthält die Quintessenz alles Bisherigen. Er klingt beinahe wie eine Sentenz.”⁶⁹ Horatius tehát az óda igen fontos helyén alkalmazta a kettős kötésű dativust.

ag) Az alábbi példában a dativus *igevonatként* áll, a szövegösszefüggés nem igényli, hogy sajátos értelmet keressünk benne:

22. +...ille profecto
reddere PERSONAE scit convenientia CUIQUE
(Epist. 2, 3, 315—316.)

A dativust így kapcsolta GRIMM.⁷⁰

b) *Heterogén kettős kötések*

A kettős kötésű dativus jellege a kötések szerint változik.

ba) Az első csoportba az *auctoris* + *commodi* típusú kötéseket soroltuk:

23. + + ...*habitandaque fana*
APRIS reliquit et RAPACIBUS LUPIS,
(Epod. 16, 19—20.)

Az *apris* és a *rapacibus lupis* a *reliquit* mellett *commodi* jellegű, a *habitanda* mellett *auctoris* értelmet hordoz.

24. + ut libet: haec PORCIS hodie *comedenda relinques*
(Epist. 1,7,19.)

A dativust mindkét szóhoz kapcsolta Bo.⁷¹

bb) Az alábbiakban azokat a példákat ismertetjük, amelyekben a dativus *auctoris* + *incommodi* típusú:

25. + *di multa neglecti dederunt*
HESPERIAE mala LUCTUOSAE
(Carm. 3, 6, 7—8.)

A *Hesperiae ... luctuosae* egyik kapcsolódási pontja a *dederunt*. A *do* mellett a dativus eredeti vonzat, itt azonban az értelmezésnél elválaszthatatlan tőle a *mala*, s a kifejezés együtt (*mala dederunt*) hozza magával a kapcsolódó dativus *incommodi* jellegét. A *neglecti* mellett a dativus auctorisként áll. Itt természetesen az országnév (*Hesperia*) a lakosságot jelenti. A latinban az ellentéte is gyakran előfordul, az, hogy a nép neve jelenti az országot. A dativus mindkét kapcsolódási pontját feltüntette GRIMM.⁷²

26. + ...*saepe Diespiter*
neglectus INCESTO addidit integrum.
(Carm. 3, 2, 29—30.)

Mindkét szóhoz kapcsolta a dativust GRIMM.⁷³

27. + ...*ignoras te an ut ignotum dare NOBIS*
verba putas?...
(Sat. 1, 3, 22—23.)

A *nobis* dativus auctorisként kötődik az *ignotum*-hoz. A *dare* mellett igevonzat jellegű, azonban *verba dare* „köznyelvi kifejezés a becsapásra”,⁷⁴ s így mellette *incommodi* árnyalatú a dativus. Mindkét szóhoz kapcsolta a *nobis*-t GRIMM.⁷⁵

28. + *imperat aut servit collecta pecunia CUIQUE,*
(Epist. 1, 10, 47.)

A *cuique* egyik kapcsolódási pontja az *imperat aut servit*. Erre mutat rá BO.⁶⁷ A dativus jellege itt *incommodi* + *commodi*. A másik kötődési pont a *collecta*, mellette auctoris értelmű a dativus. Így értelmezi a helyet GRIMM.⁷⁷

29. + *insperata TUAE cum veniet pluma SUPERBIAE*
(Carm. 4, 10, 2.)

A *tuae ... superbiae* a *veniet* mellett directionis jellegű dativus. Az *insperata*-hoz kapcsolva auctoris értelmet hordoz. Ebben az esetben erősen megszemélyesítve kell fel-fognunk a *tuae ... superbiae*-t, valahogy így: *tibi superbo*. A *tuae ... superbiae* az *insperata* mellett tekinthető esetleg *incommodi* értelműnek is, hiszen az ifjú lányos szépségének kárára van a „legénytoll” megjelenése. Az *insperata* jelentése itt BO szerint „non exspectata”⁷⁸. GRIMM mindkét szóhoz kapcsolta a dativust.⁷⁹

30. + *ignota TAURIS inligaturum iuga*
perunxit hoc Iasonem
(Epod. 3, 11—12.)

A dativus mindkét kapcsolódási pontjára rámutat GRIMM és PLESSIS.⁸⁰

31. + incipit ex illo montis Apulia notos
ostentare MIHI, ...
(Sat. 1, 5, 77—78.)

A dativust mindkét szóhoz kapcsolta BO és GRIMM.⁸¹

32. + qui testamentum tradet TIBI cumque legendum.
(Sat. 2, 5, 51.)

A dativus kettős kapcsolására BO is rámutat.⁸²

33. + ...cum passeris atque
ingustata MIHI porrexerit ilia rhombi
(Sat. 2, 8, 29—30.)

Így kapcsolta a dativust BO és GRIMM.⁸³

34. + ut puerum SAEVO credas dictata MAGISTRO
reddere...
(Epist. 1, 18, 13—14.)

Így értelmezte a helyet BO és GRIMM.⁸⁴

35. ++ quae neque in aede sonent certantia iudice Tarpa
nec redeant iterum atque iterum spectanda THEATRIS
(Sat. 1, 10, 38—39.)

Példánk értelmezése vitatott. Többféle megoldás lehetséges. A *theatris* dativusként kapcsolódik a *redeant* igéhez, s *directionis* árnyalatot hordoz. A másik kapcsolódási pont a *spectanda*, mellette a dativus auctoris értelmű. Ebben az esetben a *theatris*-t megszemélyesítve, nézőközönségként értelmezzük. Ezt a kapcsolást BO is elfogadhatónak tartja. A *theatris*-t a *spectanda*-hoz köti és megjegyzi: „si cum quibusdam theatris abstr. pro concreto intellegis = spectatoribus”.⁸⁵ A *spectanda*-hoz kapcsolja a *theatris*-t LEJAY is.⁸⁶ Természetesen más értelmezés is elképzelhető. HEINZE a *theatris*-t az *in aede* kifejezéssel szembeállítva a hely jelölőjének tekint.⁸⁷ A magunk részéről lehetségesnek tartjuk a *theatris* kettős kötésű dativusként való értelmezését.

36. + ...quereris super hoc etiam, quod
exspectata TIBI non mittam carmina mendax
(Epist. 2, 2, 24—25.)

GRIMM a *mittam*-hoz és az *exspectata*-hoz kapcsolja a dativust.⁸⁸

37. ++ Quinque dies TIBI pollicitus me rure futurum
Sextilem totum mendax desideror. ...
(Epist. 1, 7, 1—2.)

A *tibi* a *pollicitus* mellett igevonzat jellegű, a *desideror*-hoz kapcsolva auctoris árnyalatot hordoz.

Tekintsük át a *tisztán adverbális* kapcsolású példák csoportját.

Az *a)* alcsoportba azokat az eseteket soroltuk, amelyeknél a dativus mindkét kötését tekintve vagy *tisztán commodi, incommodi, directionis, igevonzat* jellegű, vagy

ezek összeolvasztását tartalmazza. Eljárásunkat az indokolja, hogy ezek a dativus-típusok tartalmukat tekintve rokonok. Egyértelmű elhatárolásuk egymástól sok esetben igen nehéz, szinte lehetetlen még akkor is, ha a dativus egyszeres kötésű. Akadt egy tisztán *auctoris* jellegű alcsoport is.

A *b)* alcsoportban található példáknál az előző alcsoportba sorolt dativusok valamelyike (*commodi, incommodi, directionis*) és egy dativus *auctoris* fejeződik ki a kettős kötésű dativus által. Indokoltnak tartjuk a dativus *auctoris* megkülönböztetését a dativus *commodi*—*incommodi* és rokonaiktól, mert a dativus *auctoris* a dativusban álló személy (személyesnek elképzelt dolog) saját cselekvését hangsúlyozza, a *commodi*—*incommodi* és rokonaik pedig elsődlegesen az alany cselekvéséhez való viszonyt jelölik.

A dativusok kettős kötése tehát egyfelől két azonos fogalomkörbe tartozó (vagy a mondatban azonos viszonyulásúnak tekintett), azonos dativus-típust kívánó ige (igenév) mellett fordul elő, másrészt eltérő dativus-típusok együttes érzékeltetésére szolgál.

A most mérlegre tett, tisztán adverbális kapcsolású csoportban azok a dativusok vannak többségben (21 db), amelyek mindkét kötésben azonos jellegűek. Az alábbi példákat soroltuk ide: 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22. Ezek a kapcsolások akkor a legegyszerűbbek, amikor a dativus mindkét kötését tekintve teljesen azonos típusú. Stilisztikai, hangulati érdekességük az összeolvasztott dativus-típusok távolodásával nő. Sajátos helyzete van ilyen szempontból a *commodi*+*incommodi* jellegű kötésnek. A dativus *commodi* és *incommodi* ugyanis lényegét tekintve azonos dativus-típus, de ellentétes töltésű. Éppen ennek az ellentétes jelentéstartalomnak ugyanazzal a dativusszal történő kifejezése adja e kötésfajta sajátos, feszültségteremtő hatását.

Az egymástól eltérő dativus-típusokat tartalmazó kettős kötések esetében (17 db) a dativusban álló személy, élőlény, személyesnek elképzelt dolog saját cselekvésének, valamint az alany cselekvéséhez való viszonyának együttes kifejezése adja a szerkesztés eredetiségét. Ebbe a csoportba tartoznak az alábbi példák: 23., 24., 25., 26., 27., 28., 29., 30., 31., 32., 33., 34., 35., 36., 37.,

C) *Adnominális* + *adverbális* kapcsolás

Az alábbiakban azokat a kettős kötésű dativusokat ismertetjük, amelyek az egyik oldalon *adnominálisan*, a másik oldalon *adverbálisan* kapcsolódnak.

a) *Homogén kettős kötések*

Ebben az alcsoportban azokat a példákat tárgyaljuk, amelyeknél a dativus mindkét kötését tekintve azonos vagy hasonló jellegű.

aa) Az alábbiakban azokat a kettős kötésű dativusokat szedjük csokorba, amelyekben a dativus *commodi*+*commodi*, valamint *commodi*+*directionis*—*igevonzat* jellegű:

38. + *barbarae postquam cecidere turmae*
Thessalo victore et ademptus Hector
tradidit FESSIS leviora tolli
Pergama GRAIS.
(Carm. 2, 4, 9—12.)

A fessis ... Grais dativus a *leviora*-hoz és a *tradidit*-hez kapcsolódik. GRIMM ugyanígy kötötte a dativust.⁸⁹ HEINZE és BORZSÁK rámutat, hogy az *ademptus* mellé oda kell értenünk a *Pergamis* dativust incommodi értelemmel.⁹⁰ Az *ademptus* logikai alánya a *Thessalo victore*, amely *ἀπὸ κοινοῦ* szerkesztésű, egyaránt kapcsolódik az *ademptus*-hoz és a *cecidere*-hez. Helyünket magyarázza NISBET—HUBBARD kommentárja is.⁹¹

39. + + ...neque *certa fulgent*
sidera NAUTIS,
(Carm. 2, 16, 3—4.)

A *nautis* dativus egyaránt kapcsolódik a *certa*-hoz és a *fulgent*-hez. A *certus* jelentése idézett helyünkön: „tutus, cui fidere possumus”.⁹²

40. + *gratum elocuta* CONSILIANTIBUS
Iunone DIVIS: ...
(Carm. 3, 3, 17—18.)

Így kapcsolta a dativust GRIMM.⁹³

41. + ...at TIBI
ne *vicinus* Enipeus
plus iusto *placeat cave*,
(Carm. 3, 7, 22—24.)

Mindkét szóhoz kapcsolta a dativust GRIMM.⁹⁴

42. + me pater saevis oneret catenis,
quod VIRO *clemens* MISERO *peperci*,
(Carm. 3, 11, 45—46.)

Így értelmezte a helyet GRIMM.⁹⁵

43. + ...tu frigus *amabile*
FESSIS vomere TAURIS
praebes et PECORI VAGO.
(Carm. 3, 13, 10—12.)

A dativus kettős kapcsolására rámutat GRIMM.⁹⁶

44. + hic dies vere MIHI *festus* atras
exiget curas: ...
(Carm. 3, 14, 13—14.)

Így kapcsolta a dativust GRIMM és PLESSIS.⁹⁷ Helyünk tartalmi elemzésével FRAENKEL és BURCK is foglalkozik.⁹⁸

45. + + ...et VOTIS puerorum *amicas*
adplicat auris.
(Carm. saec. 71—72.)

A *votis* dativusnak az *adplicat*-hoz való kapcsolódása könnyen belátható. Véleményünk szerint az *amicas*-hoz is kötődik. Hasonló szerkesztésre hívja fel a figyelmet a Thesaurus linguae Latinae: „dat. ἀπὸ κοινοῦ: Ov. Fast. 3, 834 dea ... studiis adsit amica meis.”⁹⁹

46. + ...vincla, quae *detraxerat*
SERVIS *amicus* PERFIDIS.
(Epod. 9, 9—10.)

Mindkét kapcsolódási pontot megjelöli GRIMM és PLESSIS.¹⁰⁰

47. + ...sic *dulcis* AMICIS
occurram: ...
(Sat. 1, 4, 135—136.)

Így értelmezte a helyet GRIMM.¹⁰¹

48. + ...hic neque SERVIS,
Albuci senis exemplo, dum munia *didit*,
saevus erit, ...
(Sat. 2, 2, 66—68.)

Így kapcsolta a dativust BO és GRIMM.¹⁰²

49. + + ...ultro
Penelopam *facilis* POTIORI *trade*.
(Sat. 2, 5, 75—76.)

A *facilis* jelentése példánkban: „favens, benignus”.¹⁰³

50. + *utile proposuit* NOBIS exemplar Ulixen,
(Epist. 1, 2, 18.)

Így kapcsolta a dativust GRIMM.¹⁰⁴

51. + *non invisit* feres PUERIS munuscula PARVIS
(Epist. 1, 7, 17.)

Mindkét szóhoz kapcsolta a dativust GRIMM és BO.¹⁰⁵

52. + Atride, magis *apta* TIBI tua dona *relinquam*.
(Epist. 1, 7, 43.)

Így kapcsolta a dativust BORZSÁK, GRIMM és LEJAY.¹⁰⁶

ab) A következő kettős kötések az *incommodi* + *incommodi* valamint az *incommodi* + *directionis*—*igevonzat* jellegű kapcsolásokat képviselik:

53. + *audax* Iapeti genus
ignem fraude mala GENTIBUS *intulit*.
(Carm. 1, 3, 27—28.)

Így kapcsolta a dativust GRIMM.¹⁰⁷ A *fraude mala* kifejezést magyarázza NISBET—HUBBARD.¹⁰⁸

54. + tu *parum* CASTIS *inimica mittes*
fulmina LUCIS.
(Carm. 1, 12, 59—60.)

PLESSIS a *mittes*-hez, GRIMM a *mittes*-hez és az *inimica*-hoz kapcsolta a dativust.¹⁰⁹

55. + + ...*inprimeretque* MURIS
 hostile aratrum exercitus insolens.
 (Carm. 1, 16, 20—21.)

A *muris* dativus kapcsolódása az *inprimeret*-hez nem problematikus. A dativus directionis jellegű. Véleményünk szerint a *muris* a *hostile*-hez is kapcsolható, hiszen a város elpusztításáról van szó. Értelmezésünket erősítheti a dativus centrális elhelyezkedése.

56. + + *non lenis* PRECIBUS fata *recludere*
 (Carm. 1, 24, 17.)

PLESSIS a *precibus* dativust a *recludere*-hez kapcsolja.¹¹⁰ Úgy gondoljuk, hogy a dativus kapcsolható a *non lenis*-hez is, hiszen Mercurius a könyörgésekkel szemben non „*facilis, mitis*”.¹¹¹

57. + ...*praesens divus habebitur*
 Augustus *adiectis* Britannis
 IMPERIO *gravibusque* Persis.
 (Carm. 3, 5, 2—4.)

Mindkét szóhoz kapcsolta a dativust GRIMM.¹¹²

58. + ...*si taciturnitas*
 obstaret MERITIS *invida* Romuli?
 (Carm. 4, 8, 23—24.)

Így kapcsolta a dativust GRIMM.¹¹³

59. + + *cum saeviet horrendamque* CULTIS
 diluvium meditatur AGRIS
 (Carm. 4, 14, 27—28.)

A dativus egyaránt tartozik a *horrendamque*-hoz és a *meditatur*-hoz. A *horrendus* értelme helyünkön BO szerint „*timendus*”.¹¹⁴ A *diluvium meditatur agris* kifejezés magyarázatával foglalkozik BORZSÁK.¹¹⁵

60. + *dum pecori lupus et NAUTIS infestus* Orion
 turbaret *hibernum mare.*
 (Epod. 15, 7—8.)

Példánk igen érdekes, értelmezése erősen vitatott. GRIMM rámutat a *nautis* dativus kettős kapcsolódására.¹¹⁶ A kapcsolódási pontokat képező szavak *infestus* és *turbaret*. A kettős kötésű dativus mellett egy másik *ἀπό κοινοῦ* szerkesztés is szerepel példánkban: az *infestus* a *lupus*-hoz és az *Orion*-hoz egyaránt tartozik.¹¹⁷ Vagyis a *lupus infestus pecóri*; az *Orion infestus nautis*. Az állítmány (*turbaret*) csak a mondat második tagjához illik, az első tagot valamilyen módon le kell zárunk. A probléma megoldásával számos kutató foglalkozik. GRASSMANN elemzi a különféle megoldási kísérleteket,¹¹⁸ s a következő módon fejteti ki álláspontját: „Von allen Erklärungsversuchen besitzt derjenige Housmans die grösste Wahrscheinlichkeit. ...da sich Housman nicht auf „*ovilia terrebat*“ festlegte, sondern hinter *lupus* ein Vollverb ergänzt wissen wollte.

Setzt man hierfür beispielweise *insidiari* ein, so enfällt jener Doppelaspekt. Trotz einer gewissen Härte bleibt die Auffassung von *epod. 15,7 f.* als Zeugma im Bereich des sprachlich Möglichen.¹¹⁹

61. + ...cum *tristes MISERO venere kalendae*,
(Sat. 1, 3, 87.)

A dativus kettős kapcsolódására figyelmeztet BORZSÁK.¹²⁰

62. ++ ...namque *instat fatum MIHI triste*,...
(Sat. 1, 9, 29.)

A *tibi* dativus véleményünk szerint egyaránt kapcsolódik az *instat*-hoz és a *triste*-hez. Bo az *insto*-t idézett helyünkön „urgeo, persequor” értelműnek tekinti és dativusszal szerkeszti.¹²¹ A *tristis* jelentése „miserabilis, flebilis”.¹²²

63. ++ ...huncine solem
tam *nigrum surrexe MIHI* ...
(Sat. 1, 9, 72—73.)

Dativusunk kapcsolódási pontjait képező szavak: *nigrum* és *surrexe*. A *niger* jelentése példánkban: „infaustus, ominosus”,¹²³ a *surgo* „orior”¹²⁴ értelmű.

ac) A következő csoportba azokat a kettős kötésű dativusokat soroltuk, amelyek az *ige*, illetve *névszó vonzataként* állnak.

64. + ...*aequa tellus*
PAUPERI *recluditur*
regumque PUERIS,...
(Carm. 2, 18, 32—34.)

Így kapcsolta a dativust GRIMM.¹²⁵ Helyünk értelmezésével NISBET—HUBBARD is foglalkozik, anélkül, hogy a kérdést egyértelműen eldöntené.¹²⁶

65. + ...*adsit*
regula, PECCATIS quae poenas *inroget aequas*,
(Sat. 1, 3, 117—118.)

Így kapcsolta a dativust HEINZE, GRIMM, LEJAY.¹²⁷

66. + ex more *inponens cognata vocabula REBUS?*
(Sat. 2,3,280.)

A dativust mindkét szóhoz kapcsolta, LEJAY, s a *rebus* dativus kapcsolásával BORZSÁK is foglalkozik.¹²⁸

67. + ...*eoque*
responsura TUO numquam est par fama LABORI
(Sat. 2, 8, 65—66.)

Így kapcsolta a dativust BORZSÁK és GRIMM.¹²⁹

b) *Heterogén kettős kötések*

A dativus jellege a kötések szerint változik.

ba) Az alábbiakban a *commodi—incommodi + auctoris* jellegű kapcsolásokat ismertetjük:

68. ++ ...*dum MIHI*
 fias recantatis amica
 opprobriis animumque reddas.
 (Carm. 1, 16, 26—28.)

A dativust GRIMM az *amica*-hoz és a *recantatis*-hoz kapcsolta.¹³⁰ Szerintünk az egyik kapcsolódási pont a (*fias*) *amica + (animumque) reddas*. Mellettük *commodi* értelmű a dativus. A másik kapcsolódási pont a *recantatis*, amelyhez auctoriként kötődik a dativus. FRAENKEL és NISBET—HUBBARD részletesen elemzik helyünket.¹³¹

69. + ...*recepto*
 dulce MIHI furere est amico.
 (Carm. 2, 7, 27—28.)

Így kapcsolta a dativust GRIMM.¹³²

70. + *ingrata MISERO vita ducenda est...*
 (Epod. 17, 63.)

Mindkét helyhez kapcsolta a dativust GRIMM.¹³³

71. + ...*concinnus AMICIS*
 postulat ut videatur; ...
 (Sat. 1, 3, 50—51.)

Így kapcsolta a dativust GRIMM.¹³⁴

bb) Következő helyünkön a dativus *iudicantis + igevonzat* jellegű:

72. ++ ...*SCAEVAE vivacem crede NEPOTI*
 matrem: ...
 (Sat. 2, 1, 53—54.)

A *Scaevae ... nepoti* dativus kapcsolódása a *crede*-hez könnyen belátható, az ige jelentése itt „bízd rá”. A *vivax* „longaevus, diu vivens, annosus”¹³⁵ értelmű, s lényegében Scaeva véleményét fejezi ki. Így értelmezi a helyet BORZSÁK, de nem hívja fel a figyelmet a kettős kapcsolódásra.¹³⁶

bc) Alábbi dativusunk *commodi + finalis* jellegű:

73. + *et tempestivum PUERIS concedere ludum*
 (Epist. 2, 2, 142.)

A dativust így kapcsolta HEINZE, BORZSÁK, GRIMM és LEJAY.¹³⁷

Az érdekesség kedvéért idézünk egy olyan horatiusi helyet is, amelynél a kettős kötésű dativus nem szerepel a szövegben, hanem a rendelkezésre álló tagokból lehet kikövetkeztetni:

si veneror stultus nihil horum: „o si angulus ille
proximus (AGELLO MEO) accedat, qui nunc denormet
agellum (meum)!”

(Sat. 2, 6, 8—9.)

Az *agello meo*, amelyet a *denormet* mellett álló *agellum*-ból és a *veneror* ige alapján az *agellum*-hoz elvont *meum* birtokos névmásból egészítettünk ki, kettős kötésű dativus: tágabb értelemben vett *commodi* a *proximus* mellett, *directionis* az *accedat*-hoz kapcsolva. Kiegészített dativusunk tehát adnominális + adverbális kapcsolású homogén kettős kötés. Idézett helyünk szép példája Horatius tömör kifejezőmódjának. Már a „fohász” bevezetése is (*o si*) egész mondatot jelent („mily boldog lennék, ha...”),¹³⁸ továbbá az *agellum* mellé nem tette ki a *meum* birtokos névmást, hiszen a szövegösszefüggés alapján odaérthető, az így létrejött *agellum meum* kapcsolatból pedig elvonható egy kettős kötésű dativus. A hely értelmezésével FRAENKEL is foglalkozik.¹³⁹ A mindig nagyobb gazdagságot kívánó ember sóvárgásának ez a tömör megfogalmazása a szerkesztés belső feszültségével is érzékelteti azt az örökösen gyötrő vágyat, amelyet a kapzsiság és telhetetlenség okoz.

A tisztán adverbális kapcsolásokhoz hasonlóan az *adnominális* + *adverbális* kötésű dativusoknak is két alkalmazási módjuk van: az egyiknél az azonos fogalomkörbe tartozó (vagy a szövegösszefüggésben azonos viszonyulásúnak tekintett) két szó — névszó + ige — közös vonzatú dativusa azonos jellegű, a másikkal eltérő dativus-típusokat fog össze a kettős kötés.

Az *a)* alcsoportban *commodi*, *incommodi*, *directionis* árnyalatú vagy *eredeti vonzat* jellegű dativusok fordulnak elő. A mindkét kötésben azonos dativus-típust kifejező kapcsolások száma (30 db) magasan felülmúlja a különféle dativustípust tartalmazó kötések számát (6 db).

Az *a)* alcsoportba a következő példák tartoznak: 38., 39., 40., 41., 42., 43., 44., 45., 46., 47., 48., 49., 50., 51., 52., 53., 54., 55., 56., 57., 58., 59., 60., 61., 62., 63., 64., 65., 66., 67.

A *b)* alcsoportba tartozó példák: 68., 69., 70., 71., 72., 73. Közöttük többségben vannak azok a szerkesztések, amelyeknél a dativus egyik kötődési pontját tekintve auctoris értelmű. Az ilyen helyek száma 4. Az alábbi példák tartoznak ide: 68., 69., 70., 71.

D) Vitatott kettős kötésű dativusok

Ebbe a csoportba olyan horatiusi helyeket gyűjtöttünk, amelyek véleményünk szerint nem tartalmaznak kettős kötésű dativust. Ezeket azért tárgyaljuk, mert GRIMM kettős kötésűnek tekinti a dativust, vagy mert első pillantásra elképzelhető a kettős kötés, s csak alaposabb vizsgálat deríti ki ennek ellenkezőjét. Alcsoportokat nem állapítottunk meg, a példák a feltételezett kapcsolódási pontok szófaja szerint követik egymást.

...audiat invidus
dementem strepitum Lycus
et vicina SENI non habilis LYCO.
(carm. 3, 19, 22—24.)

GRIMM a *seni* ... *Lycos*-t a *vicina*-hoz és a *non habilis*-hez kapcsolja.¹⁴⁰ Ez az értelmezés azonban helytelen. A szóban forgó hölgy ugyanis *vicina nobis* esetleg *nostra* és (*uxor*) *non habilis seni Lycos*.¹⁴¹ Tehát a *seni* ... *Lycos* csak a *non habilis*-hez kapcsolható.

Ezzel szemben *Lycus vicinus*, vagyis a *vicina* alakból elvonható a *Lycus* „szomszéd voltát” kifejező szó.¹⁴²

76.

...carmina non prius
audita Musarum sacerdos
VIRGINIBUS PUERISQUE *canto*.
(Carm. 3, 1, 2—4.)

A *virginibus puerisque* kapcsolódása a *canto* igéhez könnyen belátható. Sajátos dativus-típust nem érdemes mellette keresnünk, ha mégis megteesszük, *commodi* jellegűnek kell tekintenünk, mert az ifjúságnak javára van ezeknek a daloknak a megismerése, a bennük foglalt gondolatoknak a megszívelése. Kérdéses a dativus kapcsolódása a *non prius audita*-hoz. Ha a kifejezést a költemények erkölcsi tanításaira vonatkoztatjuk,¹⁴³ elképzelhető, hogy a *virginibus puerisque* kapcsolódik hozzá. Más értelmezés szerint a *non prius audita* a görög líra itáliai meghonosítására utal, s ilyen módon kiegészítendő *Romanis*-szal.¹⁴⁴ A dativust nem kapcsoltuk a *non prius audita*-hoz. Horatius *Musarum sacerdos*-ként új költészetet teremtett Rómában: „Nur diesem einen Manne mit seinen besonderen Neigungen und seinen besonderen sittlichen und künstlerischen Überzeugungen ist es zu danken, dass eine Poesie, von der ihr Verfasser wusste, dass sie insigne, recens, indictum ore alio ist, entstehen konnte.”¹⁴⁵ A *non prius audita* tehát Horatius költői tevékenységének tartalmi és formai oldalára egyaránt vonatkozik. Újak, korábban nem hallottak dalai, mert a görög metrumokat meghonosította, általánossá tette s új tartalommal töltötte meg:

libera per vacuum posui vestigia princeps,
non aliena meo pressi pede. Qui sibi fidet,
dux reget examen. Parios ego primus iambos
ostendi Latio, numeros animosque secutus
Archilochi, non res et agentia verba Lycamben.
(Epist. 1; 19, 21—25.)

77.

Faune, ...

...
si tener pleno cadit haedus anno
larga nec desunt Veneris SODALI
vina CRETERRAE, vetus ara multo
fumat odore.

(Carm. 3, 18, 1—8.)

A Faunusnak szentelt óda vitatott helyével állunk szemben. Két dativusként értelmezhető szavunk van: *sodali* és *creterrae*. Többféle megoldás lehetséges.

Az egyik: *Veneris sodali* = *Fauno*. Ebben az esetben a *sodali* kapcsolódik a *cadit*-hoz és a *nec desunt*-hoz egyaránt. Így a *larga vina* mellett a *creterrae* elképzelhető genitivusként. PLESSIS elfogadja a *Veneris sodali* = *Fauno* értelmezést és a *creterrae*-t is dativusnak tekinti. Ily módon a *nec desunt* mellett két dativus áll. Értelmezésének megtámogatására a következő ovidiusi helyet idézi: *capiti vittam nataeque sibique detrahit* (Met. 9, 770—772), ebben a példában a *detrahit* mellett áll két dativus.¹⁴⁶ Bár a *sodali* dativus két szóhoz kapcsolódik, nem tesz eleget a kettős kötés követelményeinek, hiszen a *cadit* és a *nec desunt* mellérendelt viszonyban állnak. A szerkesztés tekinthető *ἀπό κοινού*-nak, kettős kötésnek azonban nem.

A másik megoldás: *Veneris sodali* = *creterrae*. Ilyen értelmezés mellett a *sodali* ... *creterrae* a *nec desunt*-hoz tartozik, s nem kapcsolódik a *cadit*-hoz. HEINZE és BOR-

ZSÁK részletesen elemzik helyünket, s HEINZE ez utóbbi megoldás mellett foglal állást.¹⁴⁷ A magunk részéről ugyancsak a *Veneris sodali = creterrae* megoldást részesítjük előnyben. Így a *cadit* mellé ki kell egészítenünk egy *tibi* dativust, amely kifejezi, hogy a *tener haedus* Faunusnak szánt áldozat, s a *tibi*-t kapcsolnunk kell a *nec desunt*-hoz is. A *desunt* melletti két dativus tehát itt is megfigyelhető. A *tibi* alakot a *Faune* vocativus és az egyes szám második személyű igealakok (a 3. sorban található *incedas abeasque*) segítségével következtethetjük ki. Kiegészített dativusunk szintén nem tekinthető kettős kötésűnek.

78. CUI per ardentem sine fraude Troiam
castus Aeneas patriae superstes
liberum munivit iter, daturus
plura relictis:
(Carm. saec. 41—44.)

Példánk problematikája megegyezik az előzőével: a *cui* kettős kötésű dativus a *munivit* és a *daturus* mellett, vagy csupán a *munivit*-hez tartozik? GRIMM mindkét szóhoz kapcsolta a dativust.¹⁴⁸ A *cui* a 39. sorban található *pars*-ra vonatkozik, vagyis a Trója pusztulását túlélőkre, akik számára Aeneas „tört utat”, s vezette őket új hazájukba. Ha a *cui*-t a *daturus*-hoz is kapcsoljuk, kettős kötésű dativus commodival állunk szemben. Úgy gondoljuk azonban, hogy a *cui* csak a *munivit*-hez kapcsolódik, a *daturus*-t pedig ki kell egészítenünk egy másik dativusban álló szóval, pl. *suis* vagy *Troianis*, amint kommentárjaink javasolják.¹⁴⁹

79. ...CONGESTIS undique SACCIS
indormis inhians...
(Sat. 1, 1, 70—71.)

GRIMM a *congestis saccis*-t egyaránt kapcsolta az *indormis*-hoz és az *inhians*-hoz.¹⁵⁰ Elképzelhető azonban az is, hogy a dativus csak az *indormis*-hoz kapcsolódik, az *inhio* jelentése pedig helyünkön „ore aperto sum”.¹⁵¹

80. ...grataque FEMINIS
inbelli cithara carmina divides,
(Carm. 1, 15, 14—15.)

Idézett helyünk értelmezése vitatott. Egyértelmű a *feminis* dativusnak a *grata* melléknévhez való kapcsolása. HEINZE és GRIMM a *divides*-hez is köti a dativust.¹⁵² BORZSÁK szerint a *feminis* nem kapcsolódik a *divides*-hez, ugyanis az ige az ének, illetve zenei kíséret különböző módozatait jelöli példánkban.¹⁵³ NISBET—HUBBARD részletesen elemzi a *carmina divides* kifejezést, s a dativust a *grata*-hoz kapcsolja.¹⁵⁴ Bo utal a nézetkülönbségekre. A *divido*-nak példánkban *distribuo* értelmet tulajdonít, s megjegyzi: „sic interpretes quidam: alii »carmina aliis atque aliis nervis captis ac percussis modulaberis»; alii »nunc voce, nunc lyra canes«; alii aliter.”¹⁵⁵ A magunk részéről BORZSÁK valamint NISBET—HUBBARD értelmezéséhez csatlakozunk. Ezt a megoldást támogatja a szövegösszefüggés is. Parist nem oltalmazhatja meg Venus, hiába szépíti magát s énekel nőknek kedves dalokat, mert utoléri a büntetés. SYNDICUS a költemény elemzésekor rámutat, hogy Horatius az Ilias jó ismerőjeként Parisnak ott fellelhető negatív vonásait erősíti fel. Idézett helyünk párhuzamaként a 3. ének 54—55. sorát említi:¹⁵⁶

S nem használna a lant s mindaz, amit adott Aphrodité,
itt ez az arc s ez a haj se, midőn porral keveredsz el.
(Devecseri Gábor fordítása)

81.

...sol ubi montium
mutaret umbras et iuga *demeret*
BUBUS FATIGATIS, *amicum*
tempus agens abeunte curru.
(Carm. 3, 6, 41—44.)

GRIMM a *bubus fatigatis* dativust a *demeret*-hez és az *amicum*-hoz kapcsolja.¹⁵⁷ A magunk részéről a *bubus fatigatis*-t nem kapcsoltuk az *amicum*-hoz. Itt ugyanis nem arról van szó, hogy az idő a fáradt ökröknek kedves, hanem az *amicum tempus*, a görög *εὐφροσύνη* az éjszaka kifejezője. Ez pedig mindenkinek (embernek, állatnak egyaránt) kellemes. Természetesen különösen azok örülnek neki, akiknek az egész napi fárasztó munka után hoz nyugalmat, pihenést. Helyünk értelmezésével kommentárjaink is foglalkoznak.¹⁵⁸

82.

Fuscus Aristius *occurrit*, MIHI *carus* et illum
qui pulchre nosset. ...

(Sat, 1, 9, 61—62.)

GRIMM az *occurrit*-hoz és a *carus*-hoz egyaránt kapcsolta a dativust.¹⁵⁹ Úgy gondoljuk, hogy az *occurrit* ebben az esetben nem kapcsolódik a *mihi* dativushoz, hanem a *mihi* és az *illum* névmásokból esetleg kiegészíthető mellé a *nobis*.

83.

quid minuat curas, quid te TIBI *reddat amicum*.

(Epist. 1, 18, 101.)

A *tibi* dativus kapcsolódási pontjait kell megállapítanunk. Első pillantásra elképzelhető, hogy egyaránt kapcsolódik a *reddat*-hoz és az *amicum*-hoz. Ezen a helyen azonban nem „restituo, refero” jelentése van a *reddo*-nak, mint az alábbi példában: *vilice silvarum et me mihi reddentis agelli* (Epist. 1, 14, 1.), hanem „efficio, facio”.¹⁶⁰ Így a *tibi* csak a *amicum*-hoz kapcsolódik. Dativusunk tehát nem kettős kötésű, de tágabb értelemben *ἀπὸ κοινῶς* szerkesztésű. Példánk ugyanis a következőképpen analizálható: *quid minuat (tibi) curas, quid te tibi reddat amicum*.

III. PROBLEMATIKUS ESETEK

Az alábbiakban néhány olyan helyet vizsgálunk, amelyben felvetődik az úgynevezett „kettős casus” értelmezés kérdése. Eszerint a vizsgált kifejezés a vezérszóktól függően — kihasználva az azonos alakot — dativus és ablativus, illetve dativus és genitivus együttes kifejezésére szolgál.

84. magnum illa terrorem intulerat Iovi
fidens iuventus horrida BRACCHIIIS
(Carm. 3, 4, 49—50.)

PORPHYRIO értelmezését a bevezetésben ismertettük. BORZSÁK szerint a *bracchiis*-t ha a *fidens*-hez kapcsoljuk, dativusként, ha a *horrida*-hoz, ablativusként kell felfognunk.¹⁶¹ HEINZE a következőképpen magyarázza a helyet: „*fidens bracchiis*: χειροσσι πεποιθότες ἤδη βίηφι II. M 135 von den Lapithen; aber auch *horrida* ist mit *bracchiis* zu verbinden. Gemeint sind die v. 43 genannten Titanen.”¹⁶² PLESSIS a *fidens*-hez köti a kérdéses esetet, de utal a *horrida* és a *bracchiis* értelmi kapcsolatára.¹⁶³ Véleményünk szerint kettős kötésű ablativusról van szó. Az ablativus-vonzat a *horrida*-t tekintve egyértelmű. A *fidō* nemcsak dativust, hanem ablativust is vonz, különösen, ha nem személyről van szó. Horatiusnál a *sibi* dativusi formát kivéve (Sat. 2, 2, 108., Epist. 1, 19, 22.) egyetlen helyen sem dönthető el a *fidō* mellett (az azonos alak miatt) a dativus — ablativus kérdés. Bo valamennyi ilyen helyet a dativus javára old meg.¹⁶⁴ A *fidō* ablativus-vonzatára két nem horatiusi helyet hozunk:

Fidentemque fuga Parthum versisque sagittis
(Verg. Georg. 3, 31.)

non fidere cursu // cerva
(Ovid. Met. 7, 545—546.)

Tehát a *bracchiis* kettős kötésű ablativus, amelynek kapcsolódási pontjai: *fidens* és *horrida*. A *bracchiis*-t mindkét kötődésében ablativusnak tekintette GRIMM.¹⁶⁵

Az alábbi horatiusi hely megerősíti előző példánk értelmezését:

85. ut penitus notum, si temptent crimina, serves
tuterisque TUO fidentem PRAESIDIO: ...
(Epist. 1, 18, 80—81.)

GRIMM a következőképpen értelmezi a helyet: „*tuo praesidio*: ablative of means with *tuteris*; ablative of causae (or dative) with *fidentem*.”¹⁶⁶ Ugy gondoljuk, előző példánkhöz hasonlóan, itt is kielégítő, ha a *tuo praesidio*-t kettős kötésű ablativusként fogjuk fel.

86. demitto auriculas, ut iniquae mentis asellus
cum *gravius* DORSO *subiit* onus. ...
(Sat. 1, 9, 20—21.)

BORZSÁK ablativusként kapcsolja a *dorso*-t a *subiit*-hez és a *gravius*-hoz. A *dorso* ablativus comparationisként azt fejezi ki, hogy „a háta teherbíró képességénél súlyosabb” teherről van szó. BORZSÁK szerint azonban a *dorso*-t a *gravius* mellett esetleg dativus incommodiként is felfoghatjuk.¹⁶⁷ Véleményünk szerint a kettős kötésű ablativusként való értelmezés kielégítő, megfelel a szövegösszefüggésnek. Mindkét kötését tekintve ablativusként fogja fel a *dorso*-t GRIMM is.¹⁶⁸

87. + + ...seu
diversum confusa genus panthera CAMELO
(Epist. 2, 1, 194—195.)

Idézett helyünk értelmezése problematikus. Egy érdekes állatról, a zsiráfról (*camelopardalis*) van szó. BO a következőképpen jellemzi: „...quae figura similis est camelo, maculis pantherae.”¹⁶⁹ BORZSÁK az alábbi kifejtést hozza: „panthera genus (suum a camelo) *diversum camelo* (dat.) *confusa*”.¹⁷⁰ LEJAY a *camelo* alakot a *confusa* melletti ablativusnak (instrumenti) tekinti.¹⁷¹ Véleményünk szerint a kérdés kettős kötésű dativussal oldható meg. A *camelo* dativus a *confusa* és a *diversum* mellett. A *diversum* dativus-vonzatára a következő horatiusi helyet idézzük: est *huic* *diversum vitio vitium* prope maius (Epist. 1, 18, 5.).

88. ...sane murteta relinqui
dictaque *cessantem* NERVIS *elidere* morbum
sulpura contemni vicus gemit, ...
(Epist. 1, 15, 5—8.)

GRIMM a *cessantem* mellett ablativusnak, az *elidere* mellett dativusnak tekinti a *nervis*-t.¹⁷² HEINZE az *elido* melletti ablativusként értelmezi.¹⁷³ Úgy gondoljuk, hogy a *nervis* egyaránt tartozik a *cessantem*-hez és az *elidere*-hez, s mindkét kapcsolódási pontját tekintve felfogható ablativusnak.

89. ...SPISSIS *indigna* THEATRIS
scripta pudet *recitare* et nugis addere pondus.
(Epist. 1, 19, 41—42.)

GRIMM a *spissis* ... *theatris*-t az *indigna* mellett ablativusnak, a *recitare* mellett dativusnak tekinti.¹⁷⁴ Az *indigna* ablativus-vonzata nem szorol megerősítésre. Véleményünk szerint a kifejezés a *recitare* mellett szintén felfogható ablativusnak lokális eseleleg temporális értelemmel. A kérdéses kifejezés tehát kettős kötésű ablativus.

90. + + ...et *pulcher fugatis*
ille dies LATIO tenebris
qui primus alma *risit* adorea
(Carm. 4, 4, 39—41.)

A *Latio* értelmezése vitatott. HEINZE és PLESSIS a *risit*-hez kapcsolja.¹⁷⁵ BORZSÁK a következőképpen értelmezi a helyet: „*pulcher* ... *adorea ordo* est: et ille dies *pulcher* (...), qui *tenebris Latio* (abl.) *fugatis* (...) *primus Latio* (dat.) *alma adorea risit*, ut...”¹⁷⁶ GRIMM a *fugatis* mellett ablativusként, a *pulcher* mellett dativusként értelmezi.¹⁷⁷ Úgy gondoljuk, hogy a *Latio* hármas kötésű dativus. A *risit*-hez való kötődése nem

látszik problematikusnak, s ugyancsak könnyen belátható a *pulcher*-hez való kapcsolódása: „Latium számára szép volt az a nap.” A kérdéses casust a *fugatis* (*tenebris*) mellett nem ablativus separationisként, hanem dativus commodiként értelmezzük: Latium javára, boldogulására „eloszlatta a Latiumra nehezedő sötétséget” (BORZSÁK).

91. *iniecta MONSTRIS Terra dolet SUIS*
maeretque partus fulmine luridum
missos ad Orcum; ...
(Carm. 3, 4, 73—75.)

GRIMM a *monstris ... suis* kifejezést az *iniecta* mellett dativusként, a *dolet* mellett ablativusként értelmezi.¹⁷⁸ BORZSÁK ugyanígy dativus + ablativus típusú kötésnek tekinti a szerkesztést.¹⁷⁹ Úgy gondoljuk, a hely másként is értelmezhető. Az egyik lehetőséget kereshetjük a *dolet maeretque* kapcsolatban. A *doleo* mellett nemcsak ablativus, hanem accusativus is állhat, tehát a *dolet maeretque* vonatkozhat a *partus ... missos*-ra a *monstris ... suis* pedig az *iniecta* melletti dativus. Meggyőzőbbnek ítéljük azonban a másik megoldást, amelynél Bo van segítségünkre. A *doleo* ige szerkesztését a következőképpen értelmezi idézett helyünkön: „cum part. causam significante.”¹⁸⁰ Tehát a *monstris ... suis* nem kettős kötésű, hanem csupán egyszeres kötésű eset, mégpedig dativus az *iniecta* mellett, s ugyanez a participium kifejezi a *dolet* mellé kívánczozó causális elemet. Helyünk értelmezésével PLESSIS is foglalkozik.¹⁸¹

92. *...quae belua RUPTIS,*
cum semel effugit, reddit se prava CATENIS?
(Sat. 2, 7, 70—71.)

Példánk többféleképpen értelmezhető. GRIMM szerint a *ruptis ... catenis* dativus a *reddit* mellett és ablativus az *effugit* mellett.¹⁸² BORZSÁK a következő lehetőségeket jelöli meg: ablativus absolutus, ablativus az *effugit* mellett, dativus a *reddit*-hez kapcsolva.¹⁸³ Bo abszolút használatúnak tekinti az *effugit* igét példánkban.¹⁸⁴ Úgy gondoljuk, szerkesztésünk kihagyásos. A példa a következőképpen analizálható:

- ...quae belua ruptis (catenis),*
cum semel effugit, reddit se prava (iterum esetleg iisdem) catenis?

A *ruptis catenis* ablativus absolutus, a második *catenis* pedig dativus a *reddit* mellett

93. *circa lustra decem flectere MOLLIBUS*
iam durum IMPERIIS; ...
(Carm. 4, 1, 6—7.)

GRIMM a *mollibus ... imperiis*-t a *flectere* mellett ablativusnak, a *durum* mellett dativusnak tekinti.¹⁸⁵ HEINZE a kifejezést a *flectere* mellett ablativusként értelmezi, s megjegyzi, hogy ebben a vonatkozásban a *durum* + *dativus* idegen a nyelvtől; hasonlóan foglal állást a Thesaurus linguae Latinae is.¹⁸⁶ BORZSÁK nem dönti el a dativus—ablativus kérdést.¹⁸⁷ A magunk részéről elfogadhatónak tartjuk a *mollibus ... imperiis*-nek a *flectere*-hez való kapcsolását. Elképzelhető, hogy a *durum*-hoz is kapcsolódik a kérdéses kifejezés. Ebben a vonatkozásban a *mollibus ... imperiis*-t ablativus limitationisként foghatnánk fel.

94. *adde super, DICTIS quod non levius valeat; ...*
(Sat. 2, 7, 78.)

GRIMM a következőképpen értelmezi a helyet: „*super dictis*: ablative of comparison with *levius*; dative of indirect object with *adde*.” BORZSÁK az alábbi kifejtést hozza: „*dictis* a szokásos kettős vonzat: *adde super* (a. m. *insuper*) *dictis* (dat.: »add még hozzá az eddig elmondottakhoz»); ill. *dictis* (abl. comp.) *non levius*, i. e. *gravius*.”¹⁸⁸ Úgy gondoljuk, hogy a *dictis* csak a *non levius*-hoz kapcsolódik ablativus comparationisként. Az *addo* idézett helyünkön annyit jelent: „*adiungo rebus supra dictis*”. Az ilyen értelmű *addo* esetében valamennyi horatiusi példa dativus nélküli használatot mutat. *Super = insuper*.¹⁸⁹

95. nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
si modo CULTURAE patientem commodet aurem.
(Epist. 1, 1, 39—40.)

GRIMM értelmezése szerint a *culturae* a *patientem* mellett genitivus, a *commodet* mellett dativus.¹⁹⁰ HEINZE a *culturae*-t genitivusként kapcsolja a *patientem*-hez, s szerinte a *commodet* mellett ki kell egészítenünk a *cultura* hordozóját, pl. egy *meliori* alakot.¹⁹¹ A magunk részéről elfogadhatónak tartanánk a következő értelmezést: a *patientem* nem kapcsolódik a *culturae*-hoz, s a *patiens* értelme helyünkön „kitartó, türelmes” vagy „*docilis*”;¹⁹² a *culturae* dativusként a *commodet*-hez kapcsolódik.

96. seu te discus agit, pete cedentem aera DISCO
(Sat. 2, 2, 13.)

GRIMM szerint a *disco* a *pete* mellett ablativus, a *cedentem* mellett dativus.¹⁹³ Véleményünk szerint más megoldás is lehetséges. A *disco*-t ablativusként a *pete*-hez kapcsoljuk. Az *aer cedens* jelzője annyit jelent, hogy „illanó,” a szilárd anyagokkal szemben nem ellenálló. Ilyen értelmezés mellett nem feltétlenül szükséges, hogy a *disco*-t a *cedentem*-hez is kapcsoljuk. Elképzelésünk megtámogatására egy ciceroi helyet hozunk:

ignis vero et aer omni impulsu facillime pellitur naturaque
cedens est maxime et dissipabilis.
(nat. deor. 3,31.)

(Lásd még: Ps.—ACRO II 127., Ov. Met. 10, 58—59.)

97. ploravere SUIS non respondere favorem
speratum MERITIS. ...
(Epist. 2, 1, 9—10.)

A *suis ... meritis* dativus a *respondere* mellett és ablativus causae a *speratum* mellett. Így értelmezte a példát GRIMM.¹⁹⁴ A *suis ... meritis* első, szilárdabb kapcsolódási pontja a *respondere*, az ige megköveteli a dativus vonzatot. A kifejezést ablativus causae-ként odaérthetjük a *speratum* mellé. Ez az értelmezés kiteljesíti, gazdagítja a mondanivalót.

98. et data ROMANIS venia est indigna POETIS.
(Epist. 2, 3, 264.)

GRIMM szerint a *poetis ... Romanis* dativusként kapcsolódik a *data ... est*-hez, ablativusként az *indigna*-hoz.¹⁹⁵ A kettős vonzatra BORZSÁK is felhívja a figyelmet.¹⁹⁶ BO szerint az *indignus* jelentése helyünkön „*foedus, turpis*”, s nem kapcsolódik a *poetis ... Romanis*-hoz, vagyis abszolút használatú.¹⁹⁷ Úgy gondoljuk, hogy a kérdéses kifejezés mindkét szóhoz kötődik. A *poetis ... Romanis*-nak az *indigna*-hoz való kapcsolása árnyalja a mondanivalót. Ez az értelmezés ugyanis azt hangsúlyozza, hogy a római költőkhöz méltatlan a művészi hibáik iránt tanúsított elnézés.

*insultet armentum et catulos ferae
celent inultae, ...*

(Carm. 3, 3, 40—42.)

A *busto* dativus az *insultet* mellett és ablativus a *celent*-hez kapcsolva. Így értelmezte a szerkesztést GRIMM.¹⁹⁸ RASI a *busto*-t az *insultet* melletti dativusnak tekinti.¹⁹⁹ PLESSIS helyhatározói ablativusnak tartja.²⁰⁰ Számunkra ez az értelmezés tűnik a legvalószínűbbnek. A szerkesztés egyébként sem tesz eleget a kettős kötés követelményeinek, mert a vezérszók kapcsolatos kötőszó fogja össze, tehát mellérendelt viszonyban vannak.

100. at quanto *meliora* monet *pugnantiaque* ISTIS
dives opis natura suae...

(Sat. 1, 2, 73—74.)

GRIMM szerint az *istis* ablativus comparisonis a *meliora* mellett és dativus a *pugnantia*-hoz kapcsolva.²⁰¹ BO és BORZSÁK a *pugnantia*-hoz kapcsolja a dativusként értelmezett *istis*-t.²⁰² Idézett helyünk szintén nem elégti ki a kettős kötés követelményeit.

GRIMM általában nem említette meg azokat a szerkesztéseket, amelyeknél a vezérszók mellérendelő kötőszóval kapcsolódnak egymáshoz. Néhány esetben azonban — mint az utóbbi 2 példánál is — kivételt tett. Eljárását a következőképpen indokolja: "They have been included in this thesis because the common expression is used in two different constructions;" (i. m. 36.). Ezeket mintegy külön csoportként kezeli.

Fent elemzett példáinkban olyan szerkesztéseket vizsgáltunk, amelyek esetében a közös kifejezés kapcsolódási pontjai szerint esetleg más-más casust reprezentál. Az ilyen példák száma a kettős kötésű dativusokhoz képest igen csekély. Az egyes kutatók által így értelmezett példák egy része megoldható kettős kötésű dativusszal vagy ablativusszal: 84., 85., 86., 87., 88., 89., 90. (hármaskötésű dativus), 93.; más értelmezéssel, amely nem teszi szükségessé, hogy a vizsgált kifejezést két helyhez kapcsoljuk: 91., 92., 94., 95., 96., néhány esetben indokoltnak látszott megtartani a „kettős casus” értelmezést: 97., 98. Az utóbbi példákban ugyanis a mondanivaló elszegényedéséhez, szürkébbé válásához vezetne, ha más megoldást választanánk. Úgy véljük azonban, hogy az esetek nagy részében — amint azt megpróbáltuk bizonyítani — nincs szükség arra, hogy a közös kifejezést két különböző casusként fogjuk fel. Egyszerűbb, kézenfekvőbb s a mondanivaló értelmezése szempontjából is helyesebb más megoldást választanunk. A kettős kötésű dativusok vizsgálata megmutatta, hogy ugyanaz a casus nemcsak teljesen megegyező vagy erősen hasonló értelmet hordozva kapcsolódhat két vezérszóhoz, hanem az árnyalatok igen széles skáláját foghatja öszsze. Úgy gondoljuk tehát, hogy csak azon esetekben indokolt a közös kifejezést két azonos hangzású, de különböző casust összefogó formának tekinteni, amikor a mondanivaló helyes, pontos értelmezése szükségessé teszi, hogy az egyszer szereplő kifejezést két helyre kapcsoljuk, s a vezérszók grammatikailag szigorúan megkövetelik a „kettős casus” felfogást.

Dolgozatunkban nem tekinthettük feladatunknak, hogy az ilyen jellegű szerkesztésekkel részletesen foglalkozzunk, csupán a GRIMM által említett, s casusunkat érintő helyeket próbáltuk meg értelmezni, átgondolni. Úgy véljük, érdemes lenne alapos, szisztematikus anyaggyűjtés alapján megvizsgálni mindazokat a horatiusi helyeket, amelyek egyébként megfelelnek a kettős kötés követelményeinek, de a közös kifejezés nem azonos, hanem azonos hangzású, de két különböző casusként kapcsolódik a vezérszókhoz.

Problémafelvetésünk igazolására közlünk egy érdekes helyet:

101. quodque aliena capella gerat distentius uber,
tabescat, neque SE maiori *pauperiorum*
turbae *conparet*, ...

(Sat. 1, 1, 110—112.)

Helyünkön a *se* elsődleges kapcsolódási pontja a *conparet*, s így accusativusként áll. A mondanivaló azonban megengedi, szinte sugallja, hogy a *pauperiorum* mellé egy ablativus comparationist gondoljunk, ami ugyancsak *se*. A szövegben szereplő névmás tehát két casust sejtet.

hoz is.²⁰⁹ Az *infestus* azonban nem a rómaiakra vonatkozik, hanem — ahogy BORZSÁK megjegyzi — a médek trónviszályára.²¹⁰ Mind a három szóhoz kapcsolta a dativust GRIMM, s hasonlóan értelmezi a helyet EGGERS.²¹¹

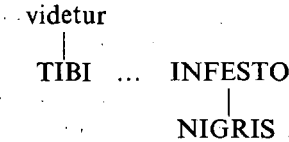
105. + *Donarem pateras grataque commodus,*
 Censorine, MEIS aera SODALIBUS,
 (Carm. 4, 8, 1—2.)

GRIMM a *commodus*-hoz és a *donarem*-hez kapcsolja a dativust.²¹² PLESSIS a *donarem* és *grata* kapcsolódási pontokra mutat rá.²¹³ A példa értelmezésében BORZSÁK-hoz csatlakozunk, aki háromszoros kapcsolódásúnak tekintette a dativust: *donarem, commodus, grata* a kötődési pontok.²¹⁴ A *meis ... sodalibus* valamennyi kötését tekintve commodi árnyalatú.

C) Dativushalmozás

Az alábbiakban olyan példákat tárgyalunk, amelyekben több dativus fordul elő, tehát dativushalmozásról van szó.

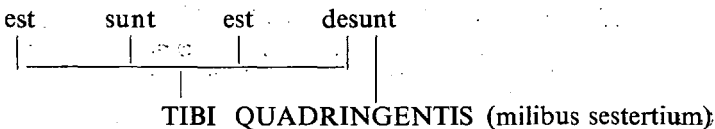
106. hic TIBI comis et urbanus liberque videtur
 INFESTO NIGRIS: ...
 (Sat. 1, 4, 90—91.)

Itt nem kettős kötésű dativusszal állunk szemben, példánk mégis érdekes, mert a *dativusok* szinte *láncszemekként* kapcsolódnak egymáshoz.

107. est animus TIBI, sunt mores, est lingua fidesque
 sed QUADRINGENTIS sex septem milia desunt:
 (Epist. 1, 1, 57—58.)

A *tibi* dativusnak több kapcsolódási pontja van, mégsem tekintjük többszörös kötésűnek, hiszen a négy vezérszó mellérendelt viszonyban áll (három kapcsolatos és egy ellentétes). A szerkesztés a következőképpen ábrázolható:

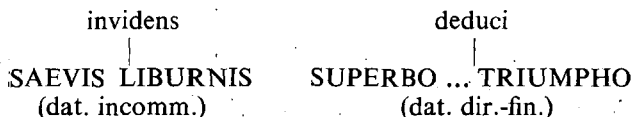
A *desunt* mellett a 77. példához hasonlóan áll a két dativus.

108. SAEVIS LIBURNIS scilicet *invidens*
 privata deduci SUPERBO
 non humilis mulier TRIUMPHO.
 (Carm. 1, 37, 30—32.)

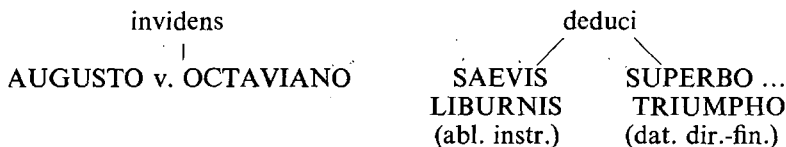
Idézett helyünk értelmezése vitatott. Kommentárjaink a *saevus Liburnis*-t az *invidens*-hez kapcsolják.²¹⁵ Bo az *invideo* + *dativus* szerkesztésénél megjegyzi: „si Liburnis dat. cum invidens, non instr. cum deduci intellegis.”²¹⁶ A vélemények eltérnek a *superbo ... triumpho* tekintetében. BORZSÁK és PLESSIS ablativusnak, HEINZE és RASI dativusnak tekinti.²¹⁷ Helyünk értelmezésével NISBET—HUBBARD is foglalkozik.²¹⁸ Véleményünk szerint többféle megoldás lehetséges.

a) A *saevus Liburnis*-t az *invidens*-hez kapcsoljuk, a *superbo ... triumpho* pedig dativus directionis, esetleg finalis. Ebben az esetben a *saevus Liburnis*-t megszemélyesítve, a győztesek kifejezőjeként kell felfognunk. Ilyen módon dativushalmozásról van szó.

Helyünk a következőképpen ábrázolható:

b) Elképzelhető az alábbi megoldás is:

Idézett helyünk újabb szép példája a horatiusi szerkesztés gazdagságának, sokszínűségének. Az *invidens Augusto (Octaviano)* értelmezést PORPHYRIO (i. m. 40.), illetve RASI (i. m. 92.) veti fel.

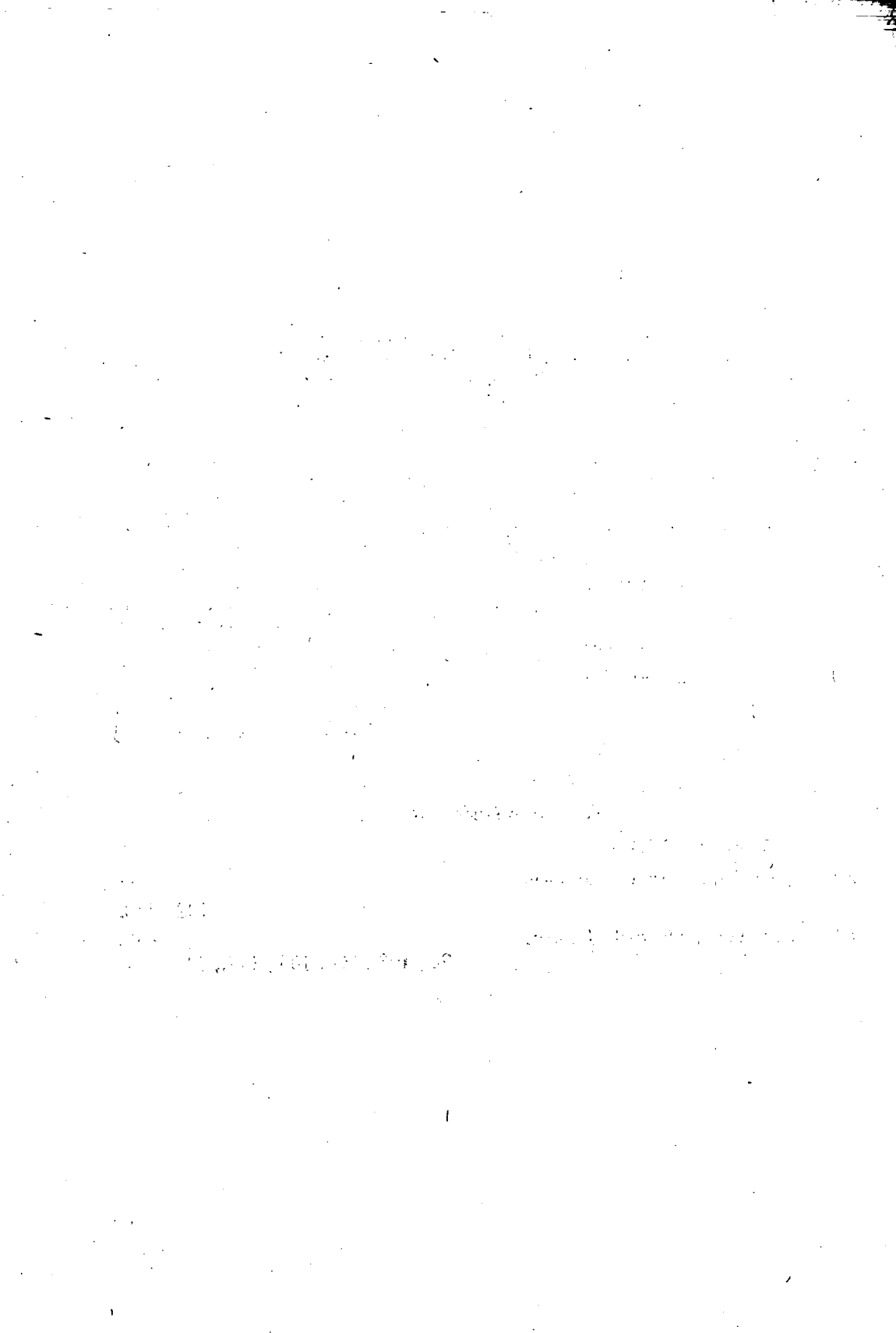
109. CANIDIAE dentis, altum SAGANAE caliendrum
excidere atque herbas atque *incantata* LACERTIS
 vincula cum magno risuque iocoque videres.
 (Sat. 1, 8, 48—50.)

Az *excidere* mellett dativus a *Canidiae* és *Saganae*, valamint közelebbi meghatározóként a *lacertis*. Az *incantata* a különféle ráolvasásokra, varázsképekre utal: „herbas atque incantata vincula a bájital főzéséhez gyűjtött füvek, illetve nyalábnyi varázskötélékek.”²¹⁹ Bo szerint az *incantatus* helyünkön „magicis carminibus infectus, devotus”.²²⁰ Példánk értelmezésével HEINZE is foglalkozik.²²¹

110. postmodo quod MI *obsit* clare certumque LOCUTO
luctandum in turba et *facienda* iniuria TARDIS.
 (Sat. 2, 6, 27—28.)

BORZSÁK a *luctandum mihi locuto* kapcsolásra hívja fel a figyelmet.²²² Bo a *locuto*-nak a *facienda*-hoz és a *luctandum*-hoz történő ἀπὸ κοινοῦ kapcsolódására mutat rá.²²³ HEINZE a *postmodo* értelmezésével foglalkozik.²²⁴ Elképzelhetőnek tartjuk a következő megoldást is: a *mi* kapcsolódik az *obsit*-hez: „ami nekem később (*postmodo*) árt majd”, s a *mi ... locuto* (miután elmondtam, nekem, aki elmondtam) a *facienda*-hoz és a *luctandum*-hoz, amelyek kapcsolatos viszonyban vannak. A *facienda*-hoz egy újabb dativus kötődik: *tardis*.

JEGYZETEK

- ¹ AKEN O.: De figurae *ἀπὸ κοινοῦ* usu apud Catullum, Tibullum, Propertium pars I., Schwerin 1884.
 BAEHRENS W. A.: Beiträge zur lateinischen Syntax, Philologus Supplementband XII. 1912.
 CLEMM G.: De brevilocutione Taciteae quibusdam generibus, Lipsiae 1881 38—41. 113—114.
 EGGERS H.: De ordine et figuris verborum quibus Horatius in carminibus usus est, Diss. Lovanii 1877.
 GRIMM J. C. M.: The construction *ἀπὸ κοινοῦ* in the works of Horace, Diss. Philadelphia 1928.
 KOLDEWEY F.: Die Figura *ἀπὸ κοινοῦ* bei Catull, Tibull, Propertius und Horaz, Zeitschrift für das Gymnasialwesen XXXI 1877 337—358.
 KÜHNER R.—GERTH B.: Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache, zweiter Teil, zweiter Band, Hannover—Leipzig 1904³ (a továbbiakban: KÜHNER—GERTH: Griechische Grammatik) 560—561.
 KÜHNER R.—STEGMANN C.: Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache, zweiter Teil, zweiter Band, Hannover 1912² (1971) (a továbbiakban: KÜHNER—STEGMANN: Lateinische Grammatik) 559—563.
 LEO F.: Analecta Plautina, De figuris sermonis I., Göttingae 1896.
 LEUMANN M.—HOFMANN J. B.—SZANTYR A.: Lateinische Grammatik II. Syntax und Stilistik, zweiter Teil, zweiter Band, München 1965 (a továbbiakban: LEUMANN—HOFMANN—SZANTYR: Lateinische Grammatik) 822—836.
 PAUL H.: Principien der Sprachgeschichte, Halle 1904⁴ 313—324.
 RAMACH E.: De figurae quae dicitur *ἀπὸ κοινοῦ* usu et praepositionum repetitione et omissione apud rerum scriptores argenteae Latinitatis: tractantur: Velleius Paterculus, Curtius Rufus, Iulius Florus, Iunianus Iustinus, Diss. Wien 1930.
 SIEVERS G.: De zeugmatis quod dicitur usu Horatiano, Diss. Jena 1907 5—7. 21—27.
 STOLZ FR.—SCHMALZ J. H.—HEERDEGEN F.: Lateinische Grammatik, Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft, München 1910 (a továbbiakban: STOLZ—SCHMALZ—HEERDEGEN: Lateinische Grammatik) 686.
 ZUENDEL G.: Historia structurae quae dicitur *ἀπὸ κοινοῦ* eiusque figurae usus Horatianus, Diss. Wien 1914. Az említett műnek csupán egy kézzel írott változata állt rendelkezésemre, amely az 52. oldaltól a 179. oldalig terjedő részt nem tartalmazza.
² ZUENDEL: i. m. 20.
³ ZUENDEL: i. m. 8.
 SPENGLER L.: Rhetores Graeci I—III, Lipsiae 1853—1856 III. 46. Az idézet fordítása a következő: *ἀπὸ κοινοῦ*-ről van szó akkor, amikor egy szót, amely csak egyszer van kitéve, többször értünk és több helyre kapcsolunk. Például: „eltávozván kérte a férfiakat, leginkább ezt és ezt”. Itt *ἀπὸ κοινοῦ* szerkesztésű a „kérte”.
⁴ GRIMM: i. m. 7.
⁵ UHLIG G.: Grammatici Graeci, pars II., vol. II., Lipsiae 1910 170—171. Az idézet fordítása a következő: Az úgynevezett kapcsoló kötőszók az előzőleg elmondottakból veszik vagy a névszót vagy az igét. Ezért nincs is szükségük interpunkcióna, mert a járulékos szó még mintegy az előzményekhez csatlakozik. Álljon itt például a köznapi beszédből: „Dionysios is sétál és Apollónios is”, ahol a „sétál” szó vétetik közönsnek...
⁶ KÜHNER—GERTH: Griechische Grammatik 560—561.
⁷ KÜHNER—STEGMANN: Lateinische Grammatik 559.
⁸ LEUMANN—HOFMANN—SZANTYR: Lateinische Grammatik 834. 835.
⁹ LEUMANN—HOFMANN—SZANTYR: Lateinische Grammatik 834—836.
¹⁰ GRIMM: i. m. 8—9.
 A szerző felsorolja azokat a Horatius-kommentátorokat, akik ebben az „új értelemben” használják az *ἀπὸ κοινοῦ* kifejezést, s azokat is, akik felfigyelnek a szerkesztésre, de nem nevezik *ἀπὸ κοινοῦ*-nak.

- ¹¹ STOLZ—SCHMALZ—HEERDEGEN: Lateinische Grammatik 686.
- ¹² GRIMM: i. m. 8.
- ¹³ GRIMM: i. m. 8—10. 36.
- ¹⁴ GRIMM: i. m. 10—14.
- ¹⁵ GRIMM: i. m. 16—17.
- ¹⁶ RAMACH: i. m. 3., példák: 73—74.
- ¹⁷ LEUMANN—HOFMANN—SZANTYR: Lateinische Grammatik 86.
- ¹⁸ GRIMM: i. m. 14—15.
- ¹⁹ KIESSLING A.—HEINZE R.: Q. Horatius Flaccus Briefe, Berlin 1957⁵ (a továbbiakban: KIESSLING—HEINZE: Briefe) 266. Lásd még a 137. jegyzetet.
- ²⁰ Auctores Latini X., Budapest 1969 (a továbbiakban: Auct. Lat. X.) 172. Lásd még a 137. jegyzetet. BORZSÁK más helyen is használja a *kettős vonzat* kifejezést. Pl. Auctores Latini XVI., Budapest 1972 (a továbbiakban Auct. Lat. XVI.) 138. stb.
- ²¹ A commentary on Horace: Odes Book II. by NISBET R. G. M.—HUBBARD M., Oxford Clarendon Press 1978 (a továbbiakban: NISBET—HUBBARD II.) 232. Lásd még a 49. jegyzetet.
- ²² GRIMM: i. m. 10.
- ²³ MEYER G.: Pomponii Porphyrii Commentarii in Q. Horatium Flaccum, Lipsiae 1874 (a továbbiakban: PORPHYRIO) 6—7.
- ²⁴ EGGERS: i. m. 80.
- ²⁵ PORPHYRIO 84.
- ²⁶ PORPHYRIO 336.
- ²⁷ PORPHYRIO 143.
- ²⁸ Az alábbi kritikai szövegkiadást vettük alapul: KLINGNER FR.: Q. Horati Flacci Opera (Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana), Lipsiae 1959⁸.
- ²⁹ BO D.: Lexicon Horatianum I—II, Hildesheim 1965. 1966. (a továbbiakban: Lex. Hor.) II. 107.
- ³⁰ Lex. Hor. I. 12.
- ³¹ PORPHYRIO 56.
KELLER O.: Pseudoacronis scholia in Horatium vetustiora I—II, Lipsiae 1902. 1904. (a továbbiakban: Ps.—ACRO) I. 159.
- ³² KIESSLING A.—HEINZE R.: Q. Horatius Flaccus: Oden und Epoden, Berlin 1955⁸ (a továbbiakban: KIESSLING—HEINZE: Oden und Epoden) 189.
NISBET—HUBBARD II. 117.
- ³³ GRIMM: i. m. 19.
- ³⁴ KIESSLING—HEINZE: Oden und Epoden 259.
- ³⁵ Auctores Latini XVIII., Budapest 1975 (a továbbiakban: Auct. Lat. XVIII.) 277—278.
- ³⁶ BO D.: Q. Horati Flacci Opera, vol. III., De Horati poetico eloquio, Paravia, Torino 1960 (a továbbiakban: Bo: Q. Horati Flacci Opera III.) 213.
DITTEL H.: De dativi apud Horatium usu, Progr. Landskron i. B. 1878 1.
- ³⁷ PLESSIS F.—LEJAY P.: Oeuvres d' Horace, Paris 1912 (a továbbiakban: PLESSIS—LEJAY: Horace) 261. Az *emancipatus feminae*-hez lásd még: BROPHY R. H.: Emancipatus feminae: A legal metaphor in Horace and Plautus: Transactions of the American Philological Association 1975 1—11.
Lex. Hor. I. 154.
- ³⁸ GRIMM: i. m. 24.
- ³⁹ GRIMM: i. m. 25.
- ⁴⁰ Auct. Lat. XVI. 68.
- ⁴¹ Lex. Hor. II. 234.
Auct. Lat. XVIII. 254.
GRIMM: i. m. 19.
DITTEL: i. m. 14.
EGGERS: i. m. 80.
- ⁴² FRAENKEL E.: Horaz, übers. Gertrud und Erich Bayer, Darmstadt, 1963 (a továbbiakban: FRAENKEL: Horaz) 259.
- ⁴³ GRIMM: i. m. 30.
- ⁴⁴ Lex. Hor. I. 267.
- ⁴⁵ GRIMM: i. m. 24.
- ⁴⁶ KIESSLING—HEINZE: Oden und Epoden 218.
- ⁴⁷ Auct. Lat. XVIII. 240.
- ⁴⁸ GRIMM: i. m. 19.
PLESSIS—LEJAY: Horace 94.
NISBET—HUBBARD II. 232.: "...metuemus: like carebimus an urbane understatement for 'avoid' ...corporibus should be taken with metuemus as well as with nocentem (for the double duty of the case cf. 2.11.11.n.); ... II. 173.: ... consiliis is ablative of comparison with minorem and of instrument with fatigas; the double construction is characteristically Horatian..."

- 50 GRIMM: i. m. 24.
51 Lex. Hor. I. 4.
52 Lex. Hor. I. 246.
53 KIESSLING—HEINZE: Briefe 262.
Auct. Lat. X. 170.
54 GRIMM: i. m. 30.
55 PORPHYRIO 336.
56 Lex. Hor. I. 58—59.
57 GRIMM: i. m. 26.
58 FRAENKEL: Horaz 156.
59 Lex. Hor. II. 145.
60 Bo: Q. Horati Flacci Opera III. 207.
61 GRIMM: i. m. 24.
62 Bo: Q. Horati Flacci Opera III. 203.
63 Auct. Lat. XVI. 258.
64 Auct. Lat. XVIII. 315.
65 Bo: Q. Horati Flacci Opera III. 205.
66 KIESSLING A.—HEINZE R.: Q. Horatius Flaccus: Satiren, Berlin 1957⁶ (a továbbiakban: KIESSLING—HEINZE: Satiren) 287—288.
Auct. Lat. XVI. 233
67 GRIMM: i. m. 27.
68 GRIMM: i. m. 17.
69 POESCHL V.: Horazische Lyrik, Heidelberg 1970 23.
70 GRIMM: i. m. 30.
71 Bo: Q. Horati Flacci Opera III. 208.
72 GRIMM: i. m. 21.
73 GRIMM: i. m. 20.
74 Auct. Lat. XVI. 63.
75 GRIMM: i. m. 24.
76 Bo: Q. Horati Flacci Opera III. 212.
77 GRIMM: i. m. 28.
78 Lex. Hor. I. 259.
79 GRIMM: i. m. 22.
80 GRIMM: i. m. 23.
PLESSIS—LEJAY: Horace 247.
81 Lex. Hor. II. 97.
GRIMM: i. m. 25.
82 Bo: Q. Horati Flacci Opera III. 208.
83 Bo: Q. Horati Flacci Opera III. 209.
GRIMM: i. m. 28.
84 Bo: Q. Horati Flacci Opera III. 209.
GRIMM: i. m. 29.
85 Bo: Q. Horati Flacci Opera III. 208.
86 PLESSIS—LEJAY: Horace 358.
87 KIESSLING—HEINZE: Satiren 167.
88 GRIMM: i. m. 30.
89 GRIMM: i. m. 19.
90 KIESSLING—HEINZE: Oden und Epoden 178.
Auct. Lat. XVIII. 201.
91 NISBET—HUBBARD II. 71—72.
92 Lex. Hor. I. 77.
93 GRIMM: i. m. 20.
94 GRIMM: i. m. 21.
95 GRIMM: i. m. 21.
96 GRIMM: i. m. 21.
97 GRIMM: i. m. 21.
PLESSIS—LEJAY: Horace 152.
98 FRAENKEL: Horaz 343—344.
BURCK E.: Drei Begrüssungsgedichte des Horaz. Antike Lyrik, Darmstadt 1970 265—266.: „Der durch die Prozession geadelte Tag — so fährt Horaz fort — wird auch für ihn, der zunächst nur am Rande der geschilderten glücklichen Ereignisse steht, ein wahrer Festtag sein. Hatte er sich bisher zum Sprecher der römischen Volksmenge gemacht, so spricht er nun aus, was dieser

Tag für ihn persönlich bedeutet: er bringt ihm Befreiung von den Sorgen, die lastend auf ihm gelegen haben.“ (p. 265.)

⁹⁹ Thesaurus linguae Latinae I., Lipsiae in aedibus Teubneri 1900 1904.

¹⁰⁰ GRIMM: i. m. 23.

PLESSIS—LEJAY: Horace 261.

¹⁰¹ GRIMM: i. m. 25.

¹⁰² BO: Q. Horati Flacci Opera III. 209.

GRIMM: i. m. 26.

¹⁰³ Lex. Hor. I. 184.

¹⁰⁴ GRIMM: i. m. 28.

¹⁰⁵ GRIMM: i. m. 28.

Lex. Hor. I. 264.

¹⁰⁶ Auct. Lat. X. 66.

PLESSIS—LEJAY: Horace 484.

GRIMM: i. m. 28.

¹⁰⁷ GRIMM: i. m. 17.

¹⁰⁸ A commentary on Horace: Odes Book I. by NISBET R. G. M.—HUBBARD M., Oxford Clarendon Press 1970 (a továbbiakban: NISBET—HUBBARD I.) 55—56.

¹⁰⁹ PLESSIS—LEJAY: Horace 30.

GRIMM: i. m. 17.

¹¹⁰ PLESSIS—LEJAY: Horace 48.

¹¹¹ Lex. Hor. II. 13—14.

¹¹² GRIMM: i. m. 20.

¹¹³ GRIMM: i. m. 22.

¹¹⁴ Lex. Hor. I. 277.

¹¹⁵ Auct. Lat. XVIII. 497—498.

¹¹⁶ GRIMM: i. m. 24.

¹¹⁷ KIESSLING—HEINZE: Oden und Epoden 543.

Auct. Lat. XVIII. 563.

GRIMM: i. m. 24.

¹¹⁸ GRASSMANN V.: Die erotischen Epoden des Horaz, München 1966 150—152.

¹¹⁹ GRASSMANN: i. m. 151—152.

¹²⁰ Auct. Lat. XVI. 69.

¹²¹ Lex. Hor. I. 259.

¹²² Lex. Hor. II. 342.

¹²³ Lex. Hor. II. 84.

¹²⁴ Lex. Hor. II. 317.

¹²⁵ GRIMM: i. m. 20.

¹²⁶ NISBET—HUBBARD II. 310.

¹²⁷ KIESSLING—HEINZE: Satiren 64.

GRIMM: i. m. 25.

PLESSIS—LEJAY: Horace 302.

¹²⁸ Auct. Lat. XVI. 212.

PLESSIS—LEJAY: Horace 404.

¹²⁹ Auct. Lat. XVI. 274.

GRIMM: i. m. 28.

¹³⁰ GRIMM: i. m. 18.

¹³¹ FRAENKEL: Horaz 248.

NISBET—HUBBARD I. 214.

¹³² GRIMM: i. m. 19.

¹³³ GRIMM: i. m. 24.

¹³⁴ GRIMM: i. m. 25.

¹³⁵ Lex. Hor. II. 391.

¹³⁶ Auct. Lat. XVI. 167.

¹³⁷ KIESSLING—HEINZE: Briefe 266.: „tempestivum pueris gehört ebenso zusammen wie pueris concedere: solche Doppelbeziehungen hat H. nicht selten, z. B. decipit exemplar vitis imitabile 1, 19, 17.“

Auct. Lat. X. 172.

GRIMM: i. m. 30.

PLESSIS—LEJAY: Horace 574.

¹³⁸ Auct. Lat. XVI. 241—242.

¹³⁹ FRAENKEL: Horaz 287.

¹⁴⁰ GRIMM: i. m. 21.

- 141 PORPHYRIO 106.
Ps.-ACRO I. 288.
- 142 Auct. Lat. XVIII. 359.
- 143 KIESSLING—HEINZE: Oden und Epoden 251.
- 144 PORPHYRIO 75.
Ps.-ACRO I. 208.
Auct. Lat. XVIII. 268—269. BORZSÁK megjegyzi, hogy „... a kifejezés a «római» ódák ciklusára is vonatkozhatik.”
- 145 FRAENKEL: Horaz 313.
lásd még COMMAGER S.: The Odes of Horace, New Haven and London 1962 16: “Horace’s seemingly religious boast of carmina non prius audita refers not to any arcane doctrines but only to his own priority in using Latin lyric for national songs.”
- 146 PLESSIS—LEJAY: Horace 159—160.
- 147 KIESSLING—HEINZE: Oden und Epoden 335.
Auct. Lat. XVIII. 354.
PORPHYRIO 104.
- 148 GRIMM: i. m. 23.
- 149 PORPHYRIO 180—181.
Ps.—ACRO I. 475—476.
Auct. Lat. XVIII. 511—512.
- 150 GRIMM: i. m. 24.
- 151 Lex. Hor. I. 251.
- 152 KIESSLING—HEINZE: Oden und Epoden 78.
GRIMM: i. m. 17.
- 153 Auct. Lat. XVIII. 95.
- 154 NISBET—HUBBARD I. 195.
- 155 Lex. Hor. I. 133.
- 156 SYNDIKUS H. P.: Die Lyrik des Horaz, Band I., Darmstadt 1972 177.
- 157 GRIMM: i. m. 21.
- 158 PORPHYRIO 90.
Ps.-ACRO I. 250.

Auct. Lat. XVIII. 309.
KIESSLING—HEINZE: Oden und Epoden 293—294.
- 159 GRIMM: i. m. 26.
- 160 Lex. Hor. II. 232.
- 161 Auct. Lat. XVIII. 295.
- 162 KIESSLING—HEINZE: Oden und Epoden 277—278.
- 163 PLESSIS—LEJAY: Horace 132.
- 164 Lex. Hor. I. 193.
- 165 GRIMM: i. m. 20.
- 166 GRIMM: i. m. 29.
- 167 Auct. Lat. XVI. 138.
- 168 GRIMM: i. m. 26. GRIMM *gravius* helyett *gravibus* alakot használ.
- 169 Lex. Hor. I. 89.
- 170 Auct. Lat. X. 154.
- 171 PLESSIS—LEJAY: Horace 557.
- 172 GRIMM: i. m. 29.
- 173 KIESSLING—HEINZE: Briefe 127.
- 174 GRIMM: i. m. 29.
- 175 KIESSLING—HEINZE: Oden und Epoden 408.
PLESSIS—LEJAY: Horace 200.
- 176 Auct. Lat. XVIII. 437.
- 177 GRIMM: i. m. 22.
- 178 GRIMM: i. m. 20.
- 179 Auct. Lat. XVIII. 297.
- 180 Lex. Hor. I. 136.
- 181 PLESSIS—LEJAY: Horace 134.
- 182 GRIMM: i. m. 28.
- 183 Auct. Lat. XVI. 262.
- 184 Lex. Hor. I. 145.
- 185 GRIMM: i. m. 22.
- 186 KIESSLING—HEINZE: Oden und Epoden 387.
Thesaurus linguae Latinae V., Lipsiae in aedibus Teubneri 1910 2308—2309, 2311.

- ¹⁸⁷ Auct. Lat. XVIII. 416.
A *durus*-hoz lásd még: Lex. Hor. I. 143.: „rigidus, qui flecti non potest”; COMMAGER: i. m. 293.: „...Duri dicuntur qui amorem oblatum respuunt neque precibus connoventur; the term was standard in the erotic vocabulary. (46) In announcing himself *durus* to the blandishments of Venus, Horace rejects the whole world of elegiac experience...”
(46) The definition is that of R. Pichon (De sermone amatorio, 136.), who lists many examples of the use of *durus*. Cf. Hor., C.3, 7, 32.”
- ¹⁸⁸ GRIMM: i. m. 28.
Auct. Lat. XVI. 262—263.
- ¹⁸⁹ Lex. Hor. I. 8—9.
Lex. Hor. II. 315.
- ¹⁹⁰ GRIMM: i. m. 28.
- ¹⁹¹ KIESSLING—HEINZE: Briefe 10.
- ¹⁹² Lex. Hor. II. 128.
- ¹⁹³ GRIMM: i. m. 26.
- ¹⁹⁴ GRIMM: i. m. 29.
- ¹⁹⁵ GRIMM: i. m. 30.
- ¹⁹⁶ Auct. Lat. X. 205—206.
- ¹⁹⁷ Lex. Hor. I. 248.
- ¹⁹⁸ GRIMM: i. m. 20.
- ¹⁹⁹ RASI P.: Le Odi e gli Epodi di Q. Orazio Flacco, commento ad uso delle scuole, Palermo—Róma [1920⁸] (a továbbiakban: RASI: Le Odi e gli Epodi) 168—169.
- ²⁰⁰ PLESSIS—LEJAY: Horace 126.
- ²⁰¹ GRIMM: i. m. 24.
- ²⁰² BO: Q. Horati Flacci Opera III. 204.
Auct. Lat. XVI. 54—55.
- ²⁰³ BO: Q. Horati Flacci Opera III. 209.
Auct. Lat. XVIII. 215.
GRIMM: i. m. 19.
- ²⁰⁴ KIESSLING—HEINZE: Oden und Epoden 191—192.
- ²⁰⁵ Ps.-ACRO I. 161.
Auct. Lat. XVIII. 215—216.
- ²⁰⁶ NISBET—HUBBARD II. 125—126.
Lásd még COMMAGER prózai fordítását: i. m. 148.: “If any punishment had ever visited you, Barine, for your perjured vows, if you were uglier by even the blackening of a single tooth or nail, then I would believe you.”
- ²⁰⁷ GRIMM: i. m. 22.
- ²⁰⁸ BO: Q. Horati Flacci Opera III. 208.
Lex. Hor. I. 264.
- ²⁰⁹ PLESSIS—LEJAY: Horace 145.
- ²¹⁰ Auct. Lat. XVIII. 316.
- ²¹¹ GRIMM: i. m. 21.
EGGERS: i. m. 80—81.
- ²¹² GRIMM: i. m. 22.
- ²¹³ PLESSIS—LEJAY: Horace 212.
- ²¹⁴ Auct. Lat. XVIII. 463.
- ²¹⁵ PLESSIS—LEJAY: Horace 68.
KIESSLING—HEINZE: Oden und Epoden 159.
- ²¹⁶ Lex. Hor. I. 264.
BO: Horati Flacci Opera III. 206.
- ²¹⁷ Auct. Lat. XVIII. 181—182.
PLESSIS—LEJAY: Horace 68.
KIESSLING—HEINZE: Oden und Epoden 159.
RASI: Le Odi e gli Epodi 92.
- ²¹⁸ NISBET—HUBBARD I. 420—421.
Lásd még COMMAGER prózai fordítását: i. m. 90.: “She, no humble woman, scorned indeed to be led as a private citizen on board the haughty Liburnian galleys for a proud triumph.”
- ²¹⁹ Auct. Lat. XVI. 134.
- ²²⁰ Lex. Hor. I. 245.
- ²²¹ KIESSLING—HEINZE: Satiren 144.
- ²²² Auct. Lat. XVI. 244.
- ²²³ BO: Q. Horati Flacci Opera III. 208.
- ²²⁴ KIESSLING—HEINZE: Satiren 303.

- ²²⁵ GRIMM: i. m. 26.
²²⁶ KIESSLING—HEINZE: Satiren 169.
Auct. Lat. XVI. 154.
²²⁷ GRIMM: i. m. 29.
²²⁸ GRIMM: i. m. 23.
²²⁹ Auct. Lat. XVIII. 519.
PLESSIS—LEJAY: Horace 240.
²³⁰ FRAENKEL: Horaz 83.
²³¹ BO: Q. Horati Flacci Opera III. 209.

A VIZSGÁLT HORATIUSI HELYEK JEGYZÉKE

- Carm. 1, 3, 27—28=53
1, 5, 12—13=21
1, 12, 59—60=54
1, 15, 14—15=80
1, 16, 20—21=55
1, 16, 26—28=68
1, 24, 17=56
1, 37, 30—32=108
2, 4, 9—12=38
2, 7, 17= 2
2, 7, 27—28=69
2, 8, 1— 5=102
2, 14, 15—16=11
2, 16, 3—4=39
2, 17, 21—24=8
2, 18, 32—34=64
3, 1, 2—4=76
3, 2, 21—22=3
3, 2, 29—30=26
3, 3, 17—18=40
3, 3, 40—42=99
3, 4, 49—50=84
3, 4, 73—75=91
3, 5, 2—4=57
3, 6, 7—8=25
3, 6, 41—44=81
3, 7, 22—24=41
3, 8, 9—12=19
3, 8, 19—20=104
3, 11, 45—46=42
3, 13, 10—12=43
3, 14, 13—14=44
3, 18, 1—8=77
3, 19, 22—24=75
3, 27, 71—72=103
4, 1, 6—7=93
4, 4, 39—41=90
4, 8, 1—2=105

4, 8, 23—24=58
 4, 10, 2=29
 4, 14, 27—28=59
 4, 14, 34—40=115
 Carm. saec. 41—44=78
 71—72=45
 Epod. 1, 19—22=114
 3, 11—12=30
 5, 5—7=4
 5, 95—96=16
 9, 9—10=46
 9, 12—13=5
 15, 7—8=60
 16, 19—20=23
 17, 42—44=12
 17, 63=70
 Sat. 1, 1, 20—21=10
 1, 1, 70—71=79
 1, 1, 110—112=101
 1, 2, 73—74=100
 1, 2, 103—105=17
 1, 3, 22—23=27
 1, 3, 50—51=71
 1, 3, 74—75=6
 1, 3, 87=61
 1, 3, 117—118=65
 1, 4, 90—91=106
 1, 4, 135—136=47
 1, 5, 77—78=31
 1, 8, 48—50=109
 1, 9, 20—21=86
 1, 9, 29=62
 1, 9, 61—62=82
 1, 9, 72—73=63
 1, 9, 74—75=1
 1, 10, 38—39=35
 1, 10, 48—49=112
 1, 10, 76=15
 2, 1, 53—54=72
 2, 2, 13=96
 2, 2, 66—68=48
 2, 2, 86—88=13
 2, 2, 118—120=111
 2, 3, 280=66
 2, 5, 45—46=20
 2, 5, 51=32
 2, 5, 75—76=49
 2, 6, 8—9=74
 2, 6, 27—28=110
 2, 6, 55—56=7

2, 7, 36—37=18
2, 7, 70—71=92
2, 7, 78=94
2, 8, 29—30=33
2, 8, 65—66=67
Epist. 1, 1, 39—40=95
1, 1, 57—58=107
1, 2, 18=50
1, 7, 1—2=37
1, 7, 17=51
1, 7, 19=24
1, 7, 43=52
1, 10, 47=28
1, 15, 5—8=88
1, 18, 13—14=34
1, 18, 80—81=85
1, 18, 101=83
1, 18, 107—108=113
1, 19, 41—42=89
2, 1, 9—10=97
2, 1, 194—195=87
2, 2, 24—25=36
2, 2, 41—42=9
2, 2, 115=14
2, 2, 142=73
2, 3, 264=98
2, 3, 315—316=22

Theresia Déř

DER GEBRAUCH DES DATIVUS MIT DOPPELANKNÜPFUNG BEI HORAZ

(Resümee)

In unserer Arbeit untersuchen wir jene Dative, die in den Gedichten von Horaz mit sogenannter Doppelanknüpfung gebraucht werden. Unserè Abhandlung enthält eine Einleitung und die folgenden Kapitel: 1. Dative mit Doppelanknüpfung, 2. Problematische Fälle, 3. Dative mit mehrfacher Anknüpfung, 4. Statistische Auswertung. Am Ende des Heftes befinden sich die Anmerkungen und die Liste der besprochenen horazischen Stellen.

Die Einleitung überblickt in Hauptlinien die mit der Konstruktion *ἀπὸ κοινοῦ* verbundenen Probleme, besonders die Schwankungen der Terminologie bei den antiken und modernen Philologen. Wir definieren den Begriff des Dativs mit Doppelanknüpfung und sein Verhältnis zur Redefigur *ἀπὸ κοινοῦ*.

Wir sprechen von einem Dativ mit Doppelanknüpfung, wenn ein einziger Dativ von zwei solchen Wörtern desselben Satzes regiert wird, die miteinander nicht in nebengeordnetem Verhältnis stehen. (Es kommt vor, dass ein Dativ nicht nur von zweien, sondern von mehreren Wörtern abhängig ist.) Die Doppelanknüpfung bildet eine spezielle Art der Konstruktion *ἀπὸ κοινοῦ*: ein gemeinsames Satzglied gehört zwei anderen Satzgliedern an, die den obigen Voraussetzungen entsprechen.

Wir versuchten alle horazischen Stellen zu sammeln, in denen sich Dative mit Doppelanknüpfung (oder mit mehrfacher Anknüpfung) befinden. Unsere Meinungen verglichen wir mit den Feststellungen anderer Forscher. Innerhalb der einzelnen Kapitel gruppieren wir die untersuchten horazischen Stellen nach den Wortarten der den Dativ regierenden Wörter. Weiterhin bildeten wir Untergruppen auf Grund der syntaktischen Rolle der besprochenen Dative. Wir unterschieden einerseits homogene Doppelanknüpfungen, wo das syntaktische Verhältnis des Dativs zu den beiden regierenden Wörtern identisch oder ähnlich ist, andererseits heterogene Doppelanknüpfungen, wo der obenerwähnte Tatbestand nicht vorhanden ist. Um unser Verfahren in der Gruppierung der horazischen Stellen zu beleuchten, seien hier zwei Beispiele vorgeführt:

frustra per autumnos nocentem

CORPORIBUS *metuemus* Austrum:

(Carm. 2, 14, 15—16.)

Der Dativ *corporibus* knüpft an zwei Verben an (adverbal + adverbial). Die Zeitwortformen mit Personalendungen und die Verba infinita gehören in dieser Hinsicht zusammen. Die Doppelanknüpfung ist homogen, weil der *dativus incommodi* (*nocentem corporibus*) und der *dativus commodi* (*corporibus metuemus*) trotz der inhaltlichen Gegensätzlichkeit engverwandte syntaktische Funktion haben. (Zu *metuo* siehe: Carm. 2, 8, 21.)

ingrata MISERO *vita ducenda est ...*

(Epod. 17, 63.)

Der Dativ *misero* knüpft an ein Nomen (*ingrata*) und an ein Zeitwort (*ducenda est*) an (adnominal+adverbal). Es handelt sich um eine heterogene Doppelanknüpfung: in Bezug auf *ingrata* ist *misero* ein dativus incommodi, in Bezug auf *ducenda est* ist dagegen dasselbe Wort ein dativus auctoris.

Unter dem Titel „Problematische Fällen“ untersuchten wir jene Horaz-Stellen, wo einige Forscher annahmen, dass ein und dasselbe Wort in einer Anknüpfung als Dativ, in anderer Anknüpfung als Genitiv bzw. als Ablativ fungiert. Die Zahl dieser Passus ist gering. Und in einigen Fällen können wir davon ausgehen, dass in Wirklichkeit ein Ablativ bzw. ein Dativ mit Doppelanknüpfung vorhanden ist. In anderen Fällen besteht die Möglichkeit solcher Interpretation, bei der das fragliche Wort von einem einzigen anderen Wort des Satzes abhängig ist (d. h. es handelt sich nicht um Doppelanknüpfung). So bleiben nur verschwindend wenige Beispiele übrig, wo die Annahme des „doppelten Casus“ unumgänglich ist; ohne dieser Annahme kann die befriedigende Auslegung des Kontextes nicht gelingen.

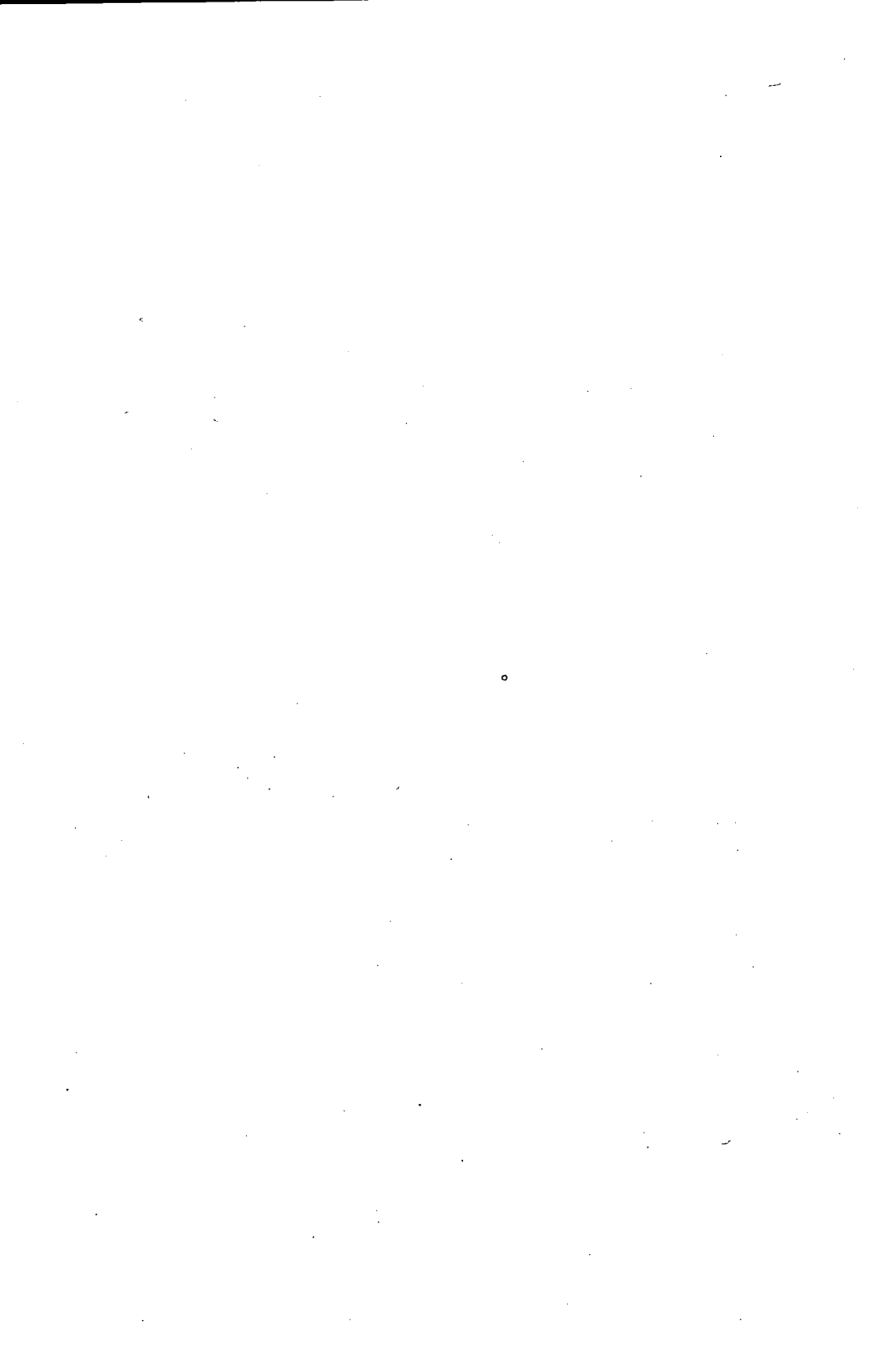
In der folgenden Tabelle überblicken wir alle horazischen Stellen, in denen wir das Vorhandensein von Dativen mit Doppelanknüpfung (oder mit mehrfacher Anknüpfung) feststellten:

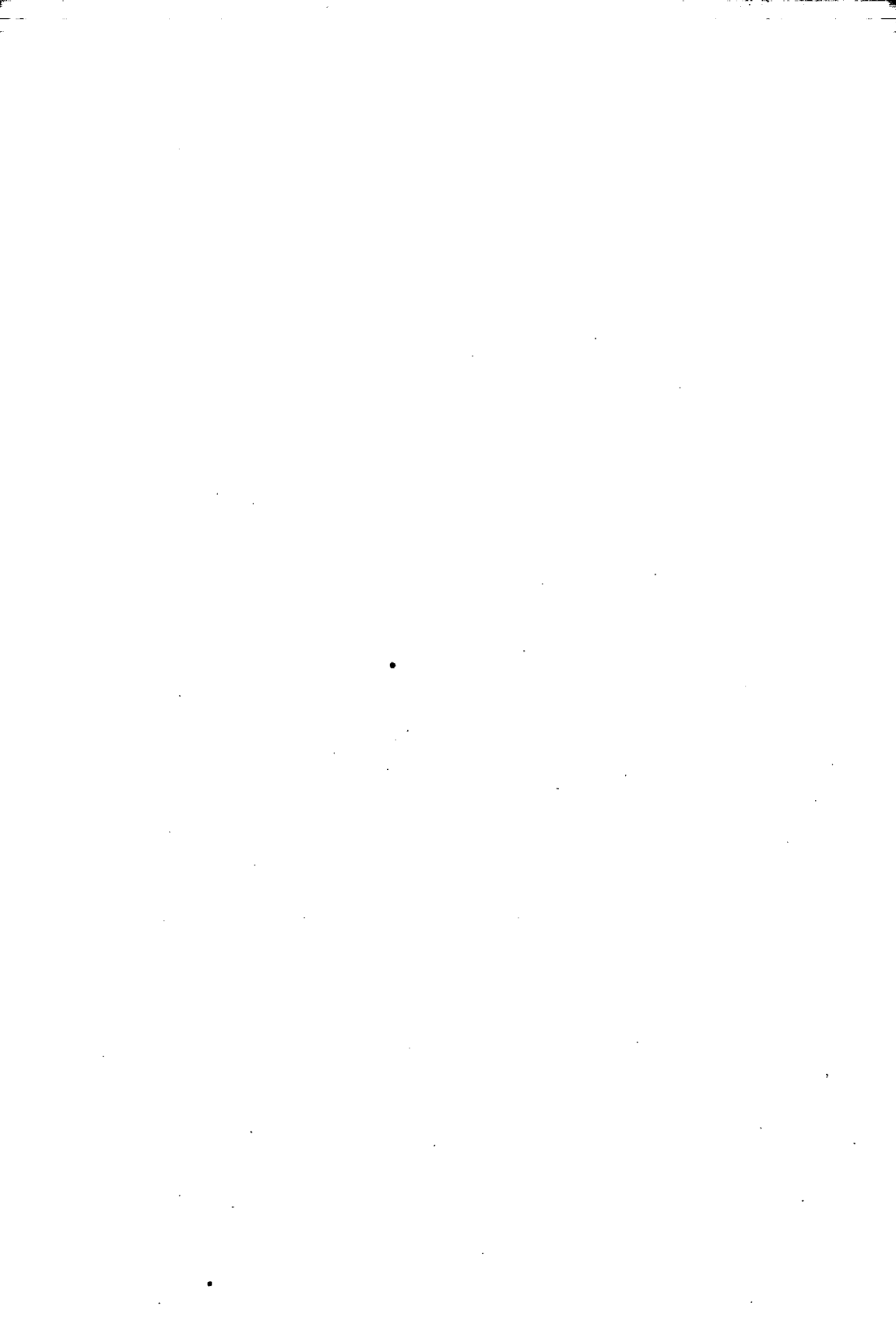
Der Passus	Das gemeinsame Glied	Die mit dem Dativ verbundenen Wörter	Die Doppelanknüpfung des Dativs nimmt an
Sat.1,9,74—75 = 1 Carm.2,7,17 = 2 Carm.3,2,21—22 = 3 Epod.5,5—7 = 4 Epod.9,12—13 = 5 Sat.1,3,74—75 = 6 Sat.2,6,55—56 = 7	ILLI IOVI INMERITIS PARTUBUS...VERIS FEMINAE PECCATIS MILITIBUS	obvius, adversarius obligatam, redde recludens, temptat vocata, adfuit emancipatus, fert poscentem, reddere promissa, daturus est refulgens, eripuit	DÉR GRIMM, DÉR DÉR DÉR GRIMM, DÉR GRIMM, DÉR DÉR
Carm.2,17,21—24 = 8	INPIO...SATURNO		BO, BORZSÁK, DITTEL, GRIMM, EGGERS, DÉR
Epist.2,2,41—42 = 9 Sat.1,1,20—21 = 10 Carm.2,14,15—16 = 11	GRAIS ILLIS CORPORIBUS	iratus, nocuisset iratus, inflat nocentem, metue- mus	GRIMM, DÉR GRIMM, DÉR GRIMM, NISBET— HUBBARD, PLES- SIS, DÉR
Epod.17,42—44 = 12 Sat.2,2,86—88 = 13 Epist.2,2,115 = 14 Sat.1,10,76 = 15 Epod.5,95—96 = 16	VATI TIBI POPULO MIHI INQUIETIS...PRAE- CORDIIS TIBI	adempta, reddidere accedet, incidere obscurata, eruet satis est, plaudere adsidens, auferam	GRIMM, DÉR DÉR GRIMM, DÉR GRIMM, DÉR DÉR
Sat.1,2,103—105 = 17	TIBI	fieri—avellier, ostendi non referenda, precati adstrictum, dimovebit	GRIMM, DÉR
Sat.2,7,36—37 = 18	TIBI		BO, DÉR
Carm.3,8,9—12 = 19	AMPHORAE...IN- STITUTAE SICUI QUIBUS PERSONAE... CUIQUE	sublatus, aletur intemptata, nites reddere, conveni- entia	DÉR
Sat.2,5,45—46 = 20 Carm.1,5,12—13 = 21 Epist.2,3,315—316 = 22	APRIS, RAPACIBUS LUPIS PORCIS	habitandaque, reliquit comedenda, relin- ques	GRIMM, DÉR GRIMM, DÉR GRIMM, DÉR
Epod.16,19—20 = 23	HESPERIAE...LUC- TUOSAE INCESTO NOBIS CUIQUE	neglecti, dederunt	DÉR
Epist.1,7,19 = 24	TUAE...SUPER- BIAE TAURIS	ignota, inligaturum	BO, DÉR
Carm.3,6,7—8 = 25	MIHI TIBI MIHI	neglectus, addidit ignotum, dare verba imperat, servit, collecta insperata, veniet	GRIMM, DÉR
Carm.3,2,29—30 = 26 Sat.1,3,22—23 = 27 Epist.1,10,47 = 28	SAEVO...MAGI- STRO	notos, ostentare tradet, legendum ingustata, porre- xerit	GRIMM, DÉR GRIMM, DÉR GRIMM, DÉR
Carm.4,10,2 = 29		dictata, reddere	GRIMM, DÉR
Epod.3,11—12 = 30			BO, GRIMM, DÉR BO, DÉR BO, GRIMM, DÉR
Sat.1,5,77—78 = 31 Sat.2,5,51 = 32 Sat.2,8,29—30 = 33			BO, GRIMM, DÉR
Epist.1,18,13—14 = 34			BO, GRIMM, DÉR

Der Passus	Das gemeinsame Glied	Die mit dem Dativ verbundenen Wörter	Die Doppelanknüpfung des Dativs nimmt an
Sat. 1,10,38—39 = 35 Epist. 2,2,24—25 = 36 Epist. 1,7,1—2 = 37	THEATRIS TIBI TIBI	redeant, spectanda expectata, mittam pollicitus, desideror	DÉR GRIMM, DÉR DÉR
Carm. 2,4,9—12 = 38 Carm. 2,16,3—4 = 39 Carm. 3,3,17—18 = 40	FESSIS...GRAIS NAUTIS CONSILIANTIBUS... DIVIS	tradidit, leviora certa, fulgent gratum, elocuta	GRIMM, DÉR DÉR GRIMM, DÉR
Carm. 3,7,22—24 = 41 Carm. 3,11,45—46 = 42 Carm. 3,13,10—12 = 43	TIBI VIRO...MISERO FESSIS...TAURIS, PECORI VAGO MIHI	vicinus, placeat clemens, peperci amabile, praebeo	GRIMM, DÉR GRIMM, DÉR GRIMM, DÉR
Carm. 3,14,13—14 = 44 Carm. saec. 71—72 = = 45	MIHI VOTIS	festus, exiget amicas, adplicat	GRIMM, PLESSIS, DÉR DÉR
Epod. 9,9—10 = 46	SERVIS...PERFIDIS	detraxerat, amicus	GRIMM, PLESSIS, DÉR
Sat. 1,4,135—136 = 47 Sat. 2,2,66—68 = 48 Sat. 2,5,75—76 = 49 Epist. 1,2,18 = 50 Epist. 1,7,17 = 51 Epist. 1,7,43 = 52	AMICIS SERVIS POTIORI NOBIS PUERIS...PARVIS TIBI	dulcis, occurram didit, saevus facilis, trade utile, proposuit non invisa, feres apta, relinquam	GRIMM, DÉR BO, GRIMM, DÉR DÉR GRIMM, DÉR BO, GRIMM, DÉR BORZSÁK, GRIMM, LEJAY, DÉR
Carm. 1,3,27—28 = 53 Carm. 1,12,59—60 = 54 Carm. 1,16,20—21 = 55	GENTIBUS CASTIS...LUCIS MURIS	mala, intulit inimica, mittes inprimeretque, hostile	GRIMM, DÉR GRIMM, DÉR DÉR
Carm. 1,24,17 = 56	PRECIBUS	non lenis, recludere	DÉR
Carm. 3,5,2—4 = 57 Carm. 4,8,23—24 = 58 Carm. 4,14,27—28 = 59	IMPERIO MERITIS CULTIS...AGRIS	adiectis, gravibus obstaret, invida horrendamque, meditatur	GRIMM, DÉR GRIMM, DÉR DÉR
Epod. 15,7—8 = 60 Sat. 1,3,87 = 61 Sat. 1,9,29 = 62 Sat. 1,9,72—73 = 63 Carm. 2,18,32—34 = 64 Sat. 1,3,117—118 = 65	NAUTIS MISERO MIHI MIHI PAUPERI, PUERIS PECCATIS	infestus, turbaret tristes, venere instat, triste nigrum, surrexe aequa, recluditur inroget, aequas	GRIMM, DÉR BORZSÁK, DÉR DÉR DÉR GRIMM, DÉR GRIMM, HEINZE, LEJAY, DÉR
Sat. 2,3,280 = 66 Sat. 2,8,65—66 = 67	REBUS TUO...LABORI	inponens, cognata responsura, par	LEJAY, DÉR BORZSÁK, GRIMM, DÉR DÉR
Carm. 1,16,26—28 = 68	MIHI	amica-reddas, recantatis	DÉR
Carm. 2,7,27—28 = 69 Epod. 17,63 = 70	MIHI MISERO	recepto, dulce ingrata, ducenda est	GRIMM, DÉR GRIMM, DÉR
Sat. 1,3,50—51 = 71 Sat. 2,1,53—54 = 72	AMICIS SCAEVAE...NE- POTI PUERIS	concinuus, videatur vivacem, crede	GRIMM, DÉR DÉR
Epist. 2,2,142 = 73		tempestivum, concedere	BORZSÁK, GRIMM, HEINZE, LEJAY, DÉR
Epist. 2,1,194—195 = 87 Carm. 4,4,39—41 = 90	CAMELO LATIO	diversum, confusa pulcher, fugatis, risit	DÉR DÉR

Der Passus	Das gemeinsame Glied	Die mit dem Dativ verbundenen Wörter	Die Doppelanknüpfung des Dativs nimmt an
Carm.2,8,1—5 = 102	TIBI	peierati, nocuisset, crederem	DÉR
Carm.3,27,71—72 = 103	TIBI	invisus, laceranda, reddet	DÉR
Carm.3,8,19—20 = 104	SIBI	infestus, luctuosus, dissidet	GRIMM, EGGERS, DÉR
Carm.4,8,1—2 = 105	MEIS...SODALIBUS	donarem, grataque, commodus	BORZSÁK, DÉR
Sat.2,2,118—120 = 111	MIHI...VACUO	venerat, gratus	GRIMM, DÉR
Sat.1,10,48—49 = 112	CAPITI	detrahare, haerentem	DÉR
Epist.1,18,107—108 = 113	MIHI	vivam, superest, superesse	GRIMM, DÉR
Epod.1,19—22 = 114	INPLUMIBUS PUL- LIS	adsidens, adlapsus, timet	DÉR
Carm.4,14,34—40 = 115	TIBI	supplex, patefecit, reddidit	DÉR
uo.	PERACTIS IMPE- RIIS	optatum, adrogavit	DÉR

Kiadásért felelős
[a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja
80-3401 — Szegedi Nyomda
Felelős vezető: Dobó József igazgató
¹A kézirat nyomdába érkezett 1980.
Megjelent 600 példányban 5 A/5 iv terjedelemben

ACTA UNIVERSITATIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE
ACTA ANTIQUA ET ARCHAEOLOGICA
(Usque ad a. 1961: ACTA ANTIQUA)

Editores: S. Szádeczky-Kardoss (1958—1981)
I. Hahn (1960—1961)
Gy. Gazdapusztai (1963—1968)
E. Maróti (1971—1981)

I—XV, XVIII, Supplementum II, XXII = Minora opera ad philologiam classicam et archaeologiam pertinentia I—XVIII.

XVI, XVII, XIX, XX, Supplementum I, XX, XXI = Opuscula Byzantina I—VI.

- I. De vita operibusque *Ladislai de Macedonia*. Scripserunt I. K. HORVÁTH et K. E. OBERMAYER. Szegedini 1958.
- II. Testimonia de Mimnermi vita et carminibus, collegit, disposuit S. SZÁDECZKY-KARDOSS. Szegedini 1959 (impressio nova: 1970).
- III. L. BARNABÒ BREA, Odysseus nyomában Aiolos birodalmának földjén. Szeged, 1960.
- IV. P. LAKATOS, Beiträge zur Verbreitung der ägyptischen Kulte in Pannonien. Szeged, 1961.
- V. Gy. GAZDAPUSZTAI, Beziehungen zwischen den präskythischen Kulturen des Karpatenbeckens und des Nordkaukasus (Beiträge zum sogenannten Kimmerierproblem). Szeged, 1963.
- VI. KURUCZ Ferenc, Luxorius költeményei latinul és magyarul. Gondozta és ellenőrizte HORVÁTH István Károly. Szeged, 1963.
- VII. Orationes *Ladislai de Macedonia*, edidit I. K. HORVÁTH. Textum translationum Germanicarum recensuit L. VALACZKAI. Szeged, 1964.
- VIII. *Hauptprobleme der Vorgeschichte der ungarischen Tiefebene* (Archäologische Konferenz, Szeged, 1963). Szeged, 1965.
- IX. B. CZÚTH, Die Quellen der Geschichte der Bagauden. Szeged, 1965.
- X. *Neuere Ergebnisse der heimischen archäologischen Forschungen* (Archäologische Konferenz, Szeged, 1965). Szeged, 1966.
- XI. Zur A. Szalkays ungarischen Bearbeitung der Aeneis-Travestie von Blumauer. I. Der ungedruckte zweite und dritte Teil der Aeneis-Parodie von Szalkay, herausgegeben von Mária BÁNKI-HORVÁTH geb. BORBÉLY mit einem Vorwort von S. SZÁDECZKY-KARDOSS. Szeged, 1967.
- XII. A. GAZDAPUSZTAI, Gy. GAZDAPUSZTAI, Gy. FARKAS, P. LIPTÁK, J. MATOLCSI, Das bronzezeitliche Gräberfeld von Battonya. Szeged, 1968.
- XIII. J. HARMATTA, Studies in the History and Language of the Sarmatians. Szeged, 1970.
- XIV. Neuere Ergebnisse der Ur- und Frühgeschichtsforschung der mitteldonauländischen Tiefebene (Archäologische Konferenz, Szeged, 1969). Szeged, 1971.
- XV. D. GÁSPÁR, *Spätromische Kästchenbeschlüge in Pannonien*, mit einem Vorwort von A. MÓCSY. Szeged, 1971.
- XVI. S. SZÁDECZKY-KARDOSS, Ein Versuch zur Sammlung und chronologischen Anordnung der griechischen Quellen der Awarengeschichte nebst einer Auswahl von anderssprachigen Quellen. Mitarbeiterin des Buches T. OLAJOS. Szeged, 1972.
- XVII. P. LAKATOS, Quellenbuch zur Geschichte der Gepiden. Mit einem Vorwort von S. SZÁDECZKY-KARDOSS. Szeged, 1973.
- XVIII. I. TAR, Über die Anfänge der römischen Lyrik. Szeged, 1975.
- XIX. F. MAKK, Traduction et commentaire de l'homélie écrite probablement par Théodore le Syncelle sur le siège de Constantinople en 626. Avec une préface de S. SZÁDECZKY-KARDOSS. Appendice: *Analecta Avarica* de L. Sternbach. Szeged, 1975.

- XX. I. FODOR**, Altungarn, Bulgarotürken und Ostslawen in Südrussland (Archäologische Beiträge). Mit einem Vorwort von **S. SZÁDECZKY-KARDOSS**. Szeged, 1977.
- Suppl. I. Commentationes historico-hagiographicae Hungarice scriptae summariis Latinis adornatae, quas edendas curavit **S. SZÁDECZKY-KARDOSS**. Szeged, 1978.
- XXI. P. LAKATOS**, Quellenbuch zur Geschichte der Heruler. Mit einem Vorwort von **S. SZÁDECZKY-KARDOSS**. Szeged, 1978.
- Suppl. II. Studien zur römischen Geschichte und Literatur. Zur Veröffentlichung vorbereitet von **E. MARÓTI**. Szeged, 1979.
- XXII. E. MARÓTI**, Bibliographie zum antiken Sport und Agonistik. Szeged, 1980.

